

ISTORIE

SINTEZE BACALAUREAT 2009

A. POPOARE ȘI SPAȚII ISTORICE

1. Romanitatea românilor în viziunea istoricilor

1. A. Etnogeneza românească

Geto-dacii și lumea romană în secolele I î. Hr. – al II-lea d.Hr.

- Popor de origine indo-europeană, daco-geții au reprezentat ramura nordică a tracilor, diferențiindu-se de aceștia în perioada Epocii Fierului.
- Erau numiți geți în izvoarele scrise grecești și daci în cele romane. Până în secolul I î.H., când și-au constituit un stat propriu, au fost organizați în triburi și uniuni de triburi care :
 - aveau denumiri specifice (apulli, burii, carpii, costobocii etc.);
 - erau conduse de șefi militari (*basilei*);
 - aveau centrul în cetăți fortificate de tip “dava” (Argedava, Buridava, Piroboridava etc.).
- Istoria politico-militară timpurie a daco-geților este cunoscută din izvoarele scrise externe, cele mai vechi însemnări fiind cuprinse în opera istoricului grec Herodot (sec.V î.H.).

- Geto-dacii au intrat contact cu lumea romană, preluând elemente ale culturii materiale și spirituale ale acesteia, încă dinainte de instaurarea stăpânirii imperiale în zona dunăreană (*faza preliminară* a romanizării geto-dacilor).
- Amenințarea romană directă a început să se manifeste din timpul regelui Burebista, întemeietorul statului dac (82-44 î.Hr.).
- Burebista (82-44 î.H.) – a fost conducătorul get care a unit pentru prima dată toate triburile daco-geților sub o singură autoritate politică, punând astfel bazele statului dac.
- Condițiile care au favorizat întemeierea statului în secolul I î.Hr. au fost:
 - unitatea etnică, lingvistică și religioasă a daco-geților;
 - dezvoltarea organizării sociale și apariția aristocrației tribale (*tarabostes, pilleati*);
 - amenințările externe (în special din partea celților din vest și a romanilor care, în expansiunea lor, se apropiaseră de zona Dunării).
- Unificarea triburilor geto-dace a fost realizată atât pe cale pașnică cât și prin forța armelor. Burebista a beneficiat de sprijinul direct acordat de marele preot al cultului zalmoxian, Deceneu.
- Ca organizare, statul condus de Burebista era o monarhie cu pronunțat caracter militar. Hotarele sale se întindeau în nord până în Carpații Păduroși, înspre răsărit până la gurile Bugului, în vest până în Slovacia de azi, iar spre sud până la Munții Balcani.

- După moartea regelui dac statul dac s-a destrămat în patru, apoi în cinci entități statale distincte.
- Romanii urmăreau să-și impună controlul asupra coloniilor grecești vest-pontice, să aibă acces la resursele zonei nord-dunărene (aur, argint, grâne) și să beneficieze de poziția strategică avantajoasă.
- Legăturile daco-romane s-au intensificat în secolele I î.Hr. – I d.Hr., dar, după instaurarea stăpânirii imperiale pe teritoriul locuit de geto-daci, s-a trecut la o nouă etapă, manifestată printr-o **romanizare intensă**.
- Geto-dacii din Dobrogea de astăzi au intrat sub stăpânirea romană din anul 46 d. Hr., făcând parte din provincia Moesia.
- **Decebal** (87-106) – conducător dac ce a purtat inițial numele de Diurpaneus, și care a reușit să refacă unitatea statului dac, în condițiile agravării amenințării romane.
- Noul stat dac era mai redus teritorial decât în secolul I î.H. dar mai dezvoltat în plan economic și mai bine organizat militar, capitala sa fiind la Sarmizegetusa, în Munții Șureanu (sud-vestul Transilvaniei).
- Seria conflictelor militare cu romanii a fost deschisă de predecesorul lui Decebal, Duras, prin campania dacilor la sudul Dunării, în Moesia (iarna anului 85/86).
- În anul 87, împăratul roman Domițian trimite în Dacia o armată romană condusă de Cornelius Fuscus. Aceasta este înfrântă de Decebal la Tapae. Ulterior (anul 88), o nouă armată romană, în frunte cu Tettius Iulianus, atacă Dacia, regele dac fiind acum înfrânt (tot la Tapae). Anul următor (**89**), se încheie pacea dintre Decebal și Domițian. Având caracterul unui compromis, aceasta prevedea:
 - transformarea Daciei într-un stat clientelar Romei;
 - acordarea de subsidii bănești și asistență din partea romanilor, utilizate pentru întărirea capacității militare a statului dac.
- Conflictele daco-romane se reiau odată cu urcarea pe tronul Romei a lui Traian (98-117). În anul 101 izbucnește primul război daco-roman (101-102). Decebal este înfrânt la Tapae. În iarna 101/102 luptă împotriva romanilor în Moesia, alături de aliații săi, burii și sarmații, dar este nevoit să încheie pace. Tratatul din 102, defavorabil dacilor, prevedea :
 - dărâmarea zidurilor cetăților dacice;
 - cedarea Banatului, Olteniei și Munteniei către romani;
 - anularea politicii externe a lui Decebal.
- Între anii 105 și 106 se desfășoară cel de-al doilea război daco-roman. Întreaga Dacie este cucerită, rezistența dacilor este înfrântă.
- Decebal se sinucide (106). Dacia devine provincie romană.

Romanizarea geto-dacilor.

Principalii factori care au contribuit la derularea procesului de romanizare în timpul stăpânirii romane au fost:

- armata romană adusă în provincia Dacia și cantonată în *castre*;
- veteranii (soldați romani lăsați la vatră, stabiliți în Dacia);
- administrația și justiția romană;
- coloniștii latinofoni, aduși masiv, din toate provinciile imperiului și prezenți în toate domeniile vieții social-economice a provinciei;
- învățământul în limba latină;
- religia romană. Au fost onorați în special zeii romani Jupiter, Junona, Minerva. S-au manifestat următoarele fenomene

religioase: sincretismul (amestecul atributelor unor zei diferiți, inclusiv ale celor locali, într-un singur cult) și *interpretatio romana* (adorarea unor zeități dacice sub nume romane).

- Principalul rezultat al romanizării a fost formarea unui nou popor – daco-roman.
- Atunci când împăratul Aurelian a decis retragerea armatei și administrației din provincia imperială Dacia, din rațiuni strategice, în anul 271 d.Hr., majoritatea populației nu a părăsit acest teritoriu și a continuat să trăiască la nord de Dunăre.
- În urma procesului de romanizare, s-a format populația daco-romană. Aceasta vorbea limba latină populară (vulgară), dar a mai păstrat și cuvinte din limba dacică. După abandonarea provinciei Dacia de către romani, procesul de romanizare a continuat. Atunci s-a desfășurat **etapa postromană a romanizării**, când și dacii liberi, care nu făcuseră parte din provincia Dacia, intrând în contact cu daco-romanii, s-au romanizat.
- Deoarece la nord de Dunăre a continuat să trăiască o numeroasă populație daco-romană, vorbitoare de limbă latină, statul roman nu a întrerupt legăturile cu locuitorii de pe acest teritoriu.
- Creștinismul a avut, la rândul său, o contribuție importantă în procesul de romanizare a autohtonilor, noua credință fiind răspândită în limba latină de misionarii veniți din imperiu.
- Dobrogea de astăzi a făcut parte din Imperiul Roman de Răsărit până în anul 602.

- **Etnogeneza românească. Continuitatea de locuire pe teritoriul românesc.** Etnogeneza românească a fost un proces complex, care a avut loc de-a lungul mai multor secole.
- Chiar dacă, în primul mileniu creștin, în zona nord-dunăreană s-au perindat numeroase populații migratoare (huni, vizigoți, gepizi, avari, slavi, bulgari etc.), populația daco-romană a continuat să trăiască pe acest teritoriu, dovadă fiind numeroasele descoperiri arheologice, dar și o serie de mărturii scrise.
- Etnogeneza românească a fost un proces complex, desfășurat de-a lungul mai multor secole, al cărui rezultat a fost apariția unui popor neolatin (înrudit, prin aceasta cu italienii, spaniolii, francezii, portughezii), singurul moștenitor al romanității orientale.
- Principalele etape ale formării poporului român au fost:
 - perioada stăpânirii romane (sec. II-III), când asupra dacilor și-au exercitat influența romanizatoare armata, coloniștii, veteranii, administrația romană, constituindu-se astfel poporul daco-roman;
 - perioada migrațiilor, ulterioară retragerii aureliene, când fenomenul romanizării s-a extins și asupra dacilor liberi. Totodată, a continuat să existe o populație daco-romană și la sudul Dunării, urmașă a daco-geților și moesilor din provincia romană Moesia. Aceștia, cunoscuți cu numele de vlahi, vor fi vorbitorii dialectelor limbii române: aromân, megleno-român, istro-român. Până la sfârșitul secolului al VIII-lea, în timpul desfășurării invaziei migratorilor, populația daco-romană se transformă în populație românească, asimilând influențe din partea migratorilor germanici și mai ales a slavilor.

Din secolul al IX-lea, izvoarele istorice scrise vorbesc despre români ca fiind populația autohtonă din zona Dunării de Jos, ceea ce arată încheierea etnogenezei românești până în acel moment.

Limba română

Face parte din familia limbilor neolatine, cu care este asemănătoare în privința stratului fundamental latin și a etapelor de formare, corespunzătoare etnogenezei românești. Se formează până în secolul al VIII-lea, când se poate vorbi de o limbă proto- sau străromânească. Astfel, limba română prezintă o structură compusă din:

- substratul traco-dacic (circa 10% din fondul lexical de bază);
- stratul fundamental latin (60 % din vocabularul);
- adstratul slav (în jur de 20% din fondul lexical, reprezentând cuvinte pătrunse în limba română începând cu secolul al IX-lea, când procesul etnogenezei era deja încheiat).

1.B. Istoricii, despre romanitatea românilor

Românii în sursele medievale timpurii.

- Documentele istorice scrise din primul mileniu al erei creștine, care îi menționează pe români, sunt relativ puține, dar sunt suplinite de numeroasele descoperiri arheologice efectuate pe teritoriul actual al României.
- Dintre acestea se remarcă cele datând din perioada secolelor al VII-lea – al XI-lea, din cadrul culturilor arheologice Ipotești-Cândești și Dridu, diverse vase, unelte, podoabe, arme și alte obiecte aparținând comunităților autohtone fiind descoperite în așezări precum Brateiu (județul Sibiu), Poian (județul Covasna), Alba Iulia sau Izvoru (județul Giurgiu). Acestea dovedesc continuitatea de locuire a românilor pe teritoriul pe care ei s-au format.
- Începând din secolul al VII-lea, autohtonii încep să fie menționați în izvoarele documentare ale vremii ca un popor romanic distinct constituit.
- Printre acestea s-au numărat tratatul militar *Strategikon*, scris de împăratul bizantin Mauricius în secolul al VII-lea, lucrarea *Despre administrarea imperiului*, a împăratului bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul (secolul al X-lea), corespondența împăratului bizantin Vasile al II-lea Macedoneanul (secolele al X-lea – al XI-lea). Alți autori bizantini, armeni, arabi, germani etc. au scris despre prezența românilor pe acest teritoriu.
- Din secolele al XI-lea – al XII-lea, dovezile scrise despre strămoșii noștri sunt din ce în ce mai numeroase, ei fiind numiți în documentele vremii *vlahi*, *blachi*, *valahi* sau *români*.

Preocupări ale cronicarilor și învățaților din secolele al XV-lea – al XVIII-lea privind originea românilor.

- Din secolul al XV-lea, o serie de scriitori umaniști din Europa, călători străini sau cronicari români, au manifestat un interes

deosebit față de trecutul poporului român. Nicolaus Olahus sau Grigore Ureche, în secolul al XVI-lea, Miron Costin, un secol mai târziu, au afirmat originea latină a românilor și unitatea lor de neam.

- În secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, cărturari precum Dimitrie Cantemir sau membrii Școlii Ardelene (Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai, Ioan Budai Deleanu), au pus în evidență originea latină a limbii române și continuitatea românilor în spațiul nord-dunărean.

Romanitatea românilor în viziunea istoricilor din secolele al XVIII-lea – al XX-lea.

- La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea au fost formulate o serie de *teorii istoriografice* referitoare la procesul etnogenezei românești, care porneau de la contestarea continuității de locuire a populației autohtone la nordul Dunării.
- Disputa în jurul continuității românilor s-a desfășurat din motive politice, într-o perioadă în care românii transilvăneni și-au intensificat lupta pentru obținerea de drepturi naționale, atât în epoca stăpânirii habsburgice, cât și în timpul regimului dualist austro-ungar (după 1867).
- **Teoria imigraționistă**, care îi prezenta pe români ca fiind un popor format la sud de Dunăre, de unde ar fi imigrat la nord de fluviu abia prin secolul al XIII-lea, a fost susținută, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, de Franz Josef Sulzer, Christian Engel sau de I. C. Eder.
- Aceasta a fost combătută de fruntașii Școlii Ardelene, care, în dorința lor de a demonstra vechimea și continuitatea de locuire a românilor, au pus accent pe caracterul exclusiv latin al românilor.
- În secolul al XIX-lea, Robert Roesler, a dezvoltat teoria imigraționistă, în lucrarea intitulată *Studii românești* (Viena, 1871). De aceea, teoria imigraționistă se mai numește și *teorie roesleriană*.
- Față de teoria roesleriană au luat poziție, între alții, istoricii B. P. Hasdeu și A. D. Xenopol, în secolul al XIX-lea, conturându-se, pe baze științifice, **teoria continuității** românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic.
- În secolul al XX-lea, ca și în cele precedente, au fost elaborate lucrări științifice, care au demonstrat vechimea și continuitatea românilor pe teritoriul de la nord și de la sud de Dunăre. Dintre acestea, se remarcă lucrarea istoricului Gheorghe I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*.

B. OAMENII, SOCIETATEA ȘI LUMEA IDEILOR

1. Viziuni despre modernizare în Europa secolelor XIX-XX; curente și politici culturale, identități naționale și identitate europeană

1. A. Tendințe și politici în cultura europeană a secolului al XIX-lea.

- Progresul înregistrat prin cercetarea științifică și inovațiile tehnice din secolul al XIX-lea;
 - Promovarea ideilor liberale și naționale în plan politic; s-au reflectat în mediile culturale prin diversificarea curentelor intelectuale și artistice, ca și prin accentuarea rolului social al culturii, respectiv a interesului public pentru stimularea creației sau a politicilor culturale.
- Dacă artiștii și scriitorii au început să se adreseze unui public tot mai larg, ei dovedeau, în același timp, preocupări și convingeri politice, pe care le făceau cunoscute prin operele lor.
 - Această evoluție a fost favorizată de dezvoltarea presei, de creșterea tirajelor publicațiilor și ale cărților, a interesului general pentru lectură și instruire.
 - ◆ În domeniile literaturii și artei, secolul al XIX-lea a debutat prin afirmarea (cu deosebire după 1815) a *romantismului*.
Exprimarea liberă a sentimentelor și trăirilor, căutarea modelelor eroice în istorie, valorizarea idealurilor naționale și democratice au reprezentat trăsături definitorii ale operelor artistice și literare romantice.
 - ◆ La mijlocul secolului al XIX-lea, *realismul*, aducea o viziune nouă în creația artistică. Preocupați de descrierea realității sociale așa cum se prezenta aceasta, fără alte artificii, a omului ca produs al mediului social al vremii sale, reprezentanții realismului urmăreau observarea cu obiectivitate a lumii reale, prezentarea și explicarea ei cu precizie și cu minuțiozitate.
 - ◆ *Naturalismul*, inspirat de fiziologia experimentală dezvoltată de Claude Bernard, a accentuat interesul pentru influența mediului, dar și a fiziologicului sau a eredității, asupra evoluției omului și a societății.
 - ◆ La cumpăna secolelor al XIX-lea – al XX-lea, *simbolismul* și *parnasianismul*, exprimau dorința de desprindere de realitatea imediată și de căutare a unor noi valori culturale.
 - ◆ În artele plastice, ultimele decenii ale secolului al XIX-lea au fost marcate de *impresionism*, exprimare a căutărilor pentru redarea unor nuanțe și fenomene subtile ale luminii și ale mișcării.
 - Cultura a fost asumată în secolul al XIX-lea ca o problemă de stat, fiind adoptate măsuri politice pentru susținerea ei.
 - Trăsături fundamentale ale epocii au fost:
 - perfecționarea învățământului;
 - eforturile pentru reducerea analfabetismului;
 - constituirea de asociații culturale, academii naționale, manifestările expoziționale.
 - Preocuparea pentru urbanism a permis avântul arhitecturii, construirea unor edificii impresionante (gări, biblioteci, monumente, clădiri guvernamentale) și utilizarea unor materiale noi, precum betonul armat, oțelul și sticla.

Preocupări culturale în spațiul românesc, până la Primul Război Mondial.

- Dezvoltarea literaturii și artei a fost caracterizată, pe de o parte, de racordarea mediului cultural românesc la cel occidental și pe de altă

parte de cultivarea specificului național, prin alegerea temelor de inspirație din creația folclorică sau din trecutul istoric.

- Începuturile afirmării culturale au fost puse în perioada prepașoptistă, odată cu dezvoltarea gustului pentru lectură și apariția primelor publicații în limba română (*Curierul românesc*, *Albina românească* - 1829; România, primul cotidian românesc - 1837, *Gazeta de Transilvania* - 1838).
- Un rol deosebit în promovarea culturii naționale a revenit societăților literare, artistice și științifice, ca de pildă, Societatea Academică Română (București, 1867), devenită, din 1879, Academia Română, instituție de prestigiu care își desfășura activitatea în trei secții: literară, istorică și științifică.

În plan cronologic și tematic, literatura română modernă s-a structurat pe două etape: - **pașoptismul**, atașat valorilor romantismului, reprezentat de I.H. Rădulescu, V.Alecsandri, D.Bolintineanu, Al. Odobescu, C. Negruzzi;

- **epoca marilor clasici**, ilustrată de activitatea critică sau literară susținută de Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Ion Creangă, I.L.Caragiale, G. Coșbuc, O. Goga, Ioan Slavici. Arta românească a secolului al XIX-lea fost reprezentată de Th. Aman, Gh.Tattarescu, N.Grigorescu, Ion Andreescu, Ștefan Luchian (pictură); Carol Stork (sculptură); Ciprian Porumbescu, George Enescu (muzică). Istoriografia s-a interesat în mod deosebit de valorificarea izvoarelor, de aspecte economice, sociale, ale vieții cotidiene, fiind ilustrată de operele lui D. Onciul, A.D.Xenopol, N. Iorga, I. Bogdan. Din aceeași epocă datează și preocupările pentru arheologie legate de activitatea lui Al. Odobescu și Gr. Tocilescu.

1.B. Curente și politici culturale în secolul al XX-lea

Medii și politici culturale europene în secolul al XX-lea.

- Cultura europeană a secolului al XX-lea a fost influențată de schimbările în modul de viață și mentalitatea oamenilor, produse de Primul Război Mondial.
- Trăsăturile culturii interbelice au fost:
 - Protestul față de război, față de uniformizare și tehnicizare;
 - căutarea unor noi forme artistice;
 - apariția culturii de masă;
 - a dus la decăderea culturii tradiționale;
 - încurajarea consumului de masă;
 - standardizarea gusturilor publicului;
 - la impunerea unor modele comportamentale noi.
 - În țările cu regimuri politice totalitare, cultura de masă a reprezentat un instrument de propagandă, în slujba puterii politice.
- În literatură, arte plastice, muzică și filosofie au apărut noi curente, ca:
 - expresionismul;
 - dadaismul;

- suprealismul;
- abstracționismul.
- Filosofia europeană interbelică a fost dezvoltată de gânditori și scriitori ca Jean Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Albert Camus.
- După al Doilea Război Mondial, progresele în plan tehnic și social, mai ales în statele occidentale, dezvoltarea rapidă a mijloacelor de comunicare în masă, au produs anumite modificări ale practicilor culturale, în favoarea cinematografului, a televiziunii și a noilor tehnologii informatice.
- În arhitectură s-a impus concepția funcțională, modernă, cu noi forme și materiale (aluminiiu, beton, sticlă). Cel mai important curent a fost Școala de arhitectură și arte plastice Bauhaus, întemeiată în 1919, la Weimar, de W. Gropius.
- În perioada postbelică, modelele arhitecturale au accentuat caracterul funcțional și social al edificiilor, printre arhitecții epocii numărându-se Le Corbusier, A. Aalto, M. Breuer, R. Bofill.

Tendențe în cultura românească a secolului al XX-lea.

- Constituirea statului național unitar și afirmarea României în rândul statelor europene moderne s-a reflectat în plan cultural printr-o amplă efervescentă a formelor și modalităților de expresie, ca și prin deschiderea spre cultura europeană, fără a nega valoarea specificului național.
- Scriitori din perioada interbelică precum Ion Barbu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, George Bacovia, Tristan Tzara și Sașa Pană (ultimii doi fiind fondatorii dadaismului), Mircea Eliade, Lucian Blaga și Al. Philippide au ilustrat curentele culturale ale vremii.
- În dramaturgie, Eugen Ionescu a devenit celebru ca un reprezentant de seamă al teatrului absurdului.
- În artă, Constantin Brâncuși s-a dovedit, prin operele sale *Poarta sărutului*, *Coloana fără sfârșit*, *Pasărea măiastră*, *Masa Tăcerii*, un precursor al artei abstracte.
- În perioada postbelică, legăturile culturale dintre România și restul Europei au fost limitate de regimul comunist. Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, dirijorul Sergiu Celibidache, muzicianul Constantin Brăiloiu, aflați în exil, au continuat să reprezinte cultura românească.
- După înlăturarea regimului comunist, deschiderea politică a României spre spațiul euro-atlantic a fost însoțită de dorința de a reveni în marea familie culturală europeană.

1.C. Identități naționale și identitate europeană

Identități naționale în spațiul european.

- Expresie a evoluției politice și istorice de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, constituirea națiunilor, comunități umane coerent structurate, cu o identitate etnică, lingvistică și istorică proprie, a reprezentat totodată rezultatul impunerii burgheziei în plan social și politic.
- Acest proces a marcat cu deosebire perioada dintre anii 1815 și 1914 (*"Secolul naționalităților"*).
- Astfel, pe continentul european, în această perioadă, și-au îndeplinit treptat năzuințele de independență și unitate națională belgienii, românii, italienii, germanii, norvegienii, în timp ce imperiile

multinaționale, austro-ungar, rus sau otoman, s-au confruntat cu revendicările și revoltele popoarelor supuse.

- La asigurarea coeziunii statelor naționale europene au contribuit politicile de stat, manifestate prin impunerea învățământului obligatoriu, a limbii oficiale, a votului universal și a recrutării obligatorii în sistemul militar.
- În același timp, naționalismul excesiv a reprezentat sursa a numeroase conflicte care au afectat continentul european în secolele al XIX-lea și al XX-lea.

Identitate și unitate europeană.

- Încă de la mijlocul secolului al XIX-lea, scriitorul Victor Hugo își exprima speranța că popoarele europene vor forma cândva "Statele Unite ale Europei".
- Ideea unei Europe unite, spațiu al păcii, armoniei și prosperității, s-a conturat de-a lungul epocii moderne ca o reacție a mediului intelectual față de rivalitățile și războaiele frecvente.
- Aceasta s-a bazat pe afirmarea intereselor comune și a valorilor promovate de democrația liberală:
 - libertatea individuală
 - justiția
 - suveranitatea poporului
 - libertatea cuvântului
 - separarea puterilor în stat
 - inițiativă individuală
 - solidaritate.
- După Primul Război Mondial, au fost propuse, în principal, două proiecte de unificare a Europei:
 - constituirea uniunii pan-europene, susținut de Richard de Coudenhove-Kalergi (din anul 1922);
 - înființarea unei "uniuni federale europene", idee avansată de Aristide Briand, ministrul de Externe al Franței
- Deteriorarea relațiilor internaționale în anii '30 și declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial au determinat abandonarea proiectelor interbelice.
- Ulterior, proiectele privind formarea Europei unite au fost reluate.
- În anul 1950, *Planul (Declarația) Schuman* deschidea calea spre construirea cadrului identitar european, pornind de la valorile democratice comune, dar fără a contesta tradițiile, moștenirea națională și culturală a statelor membre ale noii structuri politice.
- Primul organism politic continental a fost *Consiliul Europei*, creat la 5 mai 1949. Acesta cuprindea inițial zece state (Marea Britanie, Belgia, Danemarca, Franța, Irlanda, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Suedia).
- Apoi, în 1951, șase state (Franța, Republica Federală Germania, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg) au format *Comunitatea Economică a Cărbunelui și Oțelului*.
- În 1957, reprezentanții acestora au semnat *Tratatul de la Roma*, fundamentul *Comunității Economice Europene*, numită și *Piața Comună*.
- *Uniunea Europeană (UE)* a fost constituită prin *Tratatul de la Maastricht* (7 februarie 1992)

- Competențele instituțiilor Uniunii Europene au fost stabilite prin tratate, precum cel de la Nisa, din anul 2000, negociat în vederea primirii de noi membri.
- România a semnat în 1993 acordul de asociere la Uniunea Europeană, statul român fiind admis în același an în Consiliul Europei, iar din anul 2000 a inițiat procesul concret de integrare în Uniunea Europeană. În anul 2003, în cadrul Consiliului European de la Bruxelles, a fost stabilit calendarul aderării: semnarea Tratatului de Aderare în 2005 și aderarea propriu-zisă, începând de la 1 ianuarie 2007.

2. Secolul XX – Între democrație și totalitarism

2.A. Ideologii și practici politice democratice

- **Caracteristici generale ale evoluției regimurilor democratice din Europa.**
 - La încheierea Primului Război Mondial, regimurile democratice s-au instaurat în unele dintre statele nou constituite în centrul și estul Europei, așa cum a fost cazul **Cehoslovaciei**.
 - Totuși, perioada interbelică, a fost dominată de instaurarea, inclusiv în noile state europene, a regimurilor autoritare sau dictatoriale (Polonia, Iugoslavia, Austria etc.).
 - Regimurile democratice, bazate pe principiul separării puterilor în stat, vot universal, alegeri libere, respectarea drepturilor și libertăților cetățenești, pluripartidism, s-au consolidat în țările nordice, precum **Danemarca, Suedia** sau **Norvegia**, și în cele mai multe state din vestul Europei.
 - Trăsăturile regimurilor democratice erau conforme principiilor înscrise fie în programele partidelor bazate pe ideologii politice de dreapta (liberale, conservatoare, creștin-democrate), fie în acelea ale formațiunilor socialiste sau social-democrate, exponente ale ideologiei de stânga.
-
- **Trăsături specifice ale regimurilor democratice.**
 - În **Marea Britanie**, unde se aplică principiul *regele conduce, dar nu guvernează*, prim-ministrul, șef al majorității parlamentare, are un rol însemnat, își alege miniștrii și are puteri executive extinse.
 - Cele mai puternice formațiuni politice au fost, după 1918, Partidul Conservator și Partidul Laburist. În prima jumătate a secolului al XX-lea, s-a remarcat personalitatea lui Winston Churchill, prim-ministru, din partea Partidului Conservator, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (1940-1945; apoi, după război, în 1951-1955).
 - În perioada postbelică, alt prim-ministru conservator, Margaret Thatcher, s-a afirmat prin acțiunile de consolidare a economiei, prin privatizarea unor întreprinderi și servicii de stat, cât și prin cele care au vizat creșterea prestigiului extern al țării.
 - **Franța**, a avut între anii 1918 și 1940 un regim democratic republican, caracterizat însă prin instabilitate guvernamentală (au funcționat 42 de guverne).
 - După al Doilea Război Mondial, a fost adoptată o nouă Constituție, care institua un regim parlamentar clasic. Charles de Gaulle, președinte al

țării din anul 1959, a susținut ideea consolidării puterii șefului statului acesta având dreptul să se pronunțe asupra liniilor generale ale politicii interne și externe a țării.

- Reforma constituțională din anul 1962, a stabilit ca președintele Franței să fie ales de cetățeni prin vot universal, nu de un colegiu electoral, ca până atunci.
- În timpul președintelui Georges Pompidou, a fost continuată politica lui de Gaulle, Franța înregistrând progrese economice importante, dar problemele sociale s-au menținut. Unul dintre președinții de stânga a fost François Mitterand, din partea Partidului Socialist. Datorită flexibilității articolelor Constituției, în Franța a fost posibilă și coabitarea la putere a unui președinte și a unui prim-ministru de orientări diferite. Astfel s-a întâmplat, de exemplu, în anul 1986, președintele Mitterand fiind de orientare politică de stânga, iar prim-ministrul Jacques Chirac, de dreapta.
- În primul deceniu interbelic, **Germania** a fost organizată prin *Constituția de la Weimar* ca o țară cu un regim politic democratic. Situația s-a schimbat însă, din 1933, când puterea a fost preluată de regimul dictatorial național-socialist.
- În a doua jumătate a secolului al XX-lea, germanii au fost nevoiți să trăiască în două state separate. În zona de ocupație militară a aliaților occidentali, s-a constituit un stat democratic, având ca formă de guvernământ republica federală, care a devenit apoi membru NATO și al Comunității Economice Europene (*Republica Federală Germană*). Un rol însemnat în istoria germană l-a avut cancelarul creștin-democrat Helmut Kohl, în timpul căruia s-a realizat reunificarea Germaniei (1990).

2.B. Ideologii și practici politice totalitare. Fascismul și nazismul

Caracteristici comune ale regimurilor politice totalitare.

Secolul al XX-lea mai este desemnat în istorie și prin sintagma de *secolul extremelor*, deoarece mai multe state (Germania, Italia, Spania, Portugalia etc.) au cunoscut regimuri politice dictatoriale.

Opuse celor democratice, regimurile politice totalitare au avut o serie de trăsături comune:

- existența partidului unic și a unui dictator în fruntea statului
- încălcarea de către regim a drepturilor omului
- cultul personalității
- controlul absolut al statului asupra societății
- lichidarea oricărei forme de opoziție
- supravegherea populației de către poliția politică
- cenzura presei etc.

Ideologia fascistă și practicile politice ale regimului.

- Mișcarea fascistă a apărut după încheierea Primului Război Mondial, în condițiile în care Italia se găsea într-o criză profundă.
- Aceasta era susținută atât de populația debusolată de război și de sărăcie, cât și de mulți industriași și bancheri, care sperau ca noua formațiune politică să reprezinte o contrapondere eficientă la ideile comuniste propagate în țară.
- Mișcarea fascistă a ajuns la putere prin presiune (*Marșul asupra Romei, 1922*). În aceste condiții, prim-ministrul Benito Mussolini a început să pună în aplicare ideile cuprinse în programul Partidului Național Fascist.
- Printr-o lege specială, lui Mussolini i se acordau puteri sporite.
- Acesta a interzis orice formă de opoziție, ca și toate organizațiile care nu erau fasciste (partide, sindicate etc.).
- Instituțiile statului, ca monarhia, au fost reduse la un rol simbolic. Partidul Național Fascist a devenit formațiune politică unică. Regimul fascist era susținut de poliția politică (*OVRA*) și de organizațiile paramilitare *Cămășile negre* și *Ballila*.
- Mussolini a inaugurat cultul propriei personalități, proclamându-se *Il Duce (Conducător)*.
- Prin măsurile adoptate, Italia a fost transformată în „stat corporatist”, în care nu primau interesele individului, ci ale „corporației” din care acesta făcea parte. Îndoctrinarea cetățenilor se făcea prin propagandă și prin diferite organizații fasciste.

Național-socialismul german, ideologie și practici politice.

- Ideologia național-socialistă a fost ultranaționalistă, rasistă și antisemită, fiind expusă de Adolf Hitler în lucrarea sa, *Mein Kampf*.
- Potrivit acestei ideologii, rasa germană a arienilor ar fi superioară, motiv pentru care ar trebui să conducă lumea, iar celelalte, considerate inferioare (precum evreii), trebuia să fie exterminate.
- Pentru că rasa germană ar fi avut nevoie de *spațiul vital*, național-socialismul susținea necesitatea cuceririi acestuia prin război.
- Prin propagandă abilă, valorificând nemulțumirile populației față de greutățile din timpul Marii Crize economice, Partidul Național-Socialist al Muncitorilor Germani, condus de Adolf Hitler, a câștigat alegerile pentru *Reichstag* (Parlamentul german), din anul 1933.
- În cadrul regimului național-socialist, Hitler, instalat în funcția de cancelar, a fost investit cu puteri speciale, devenind *Führer (conducător)*.
- Toți germanii au fost înregimentați în organizații controlate de Partidul Național-Socialist al Muncitorilor Germani, precum *Frontul Muncii*, care a înlocuit sindicatele sau *Hitlerjugend (Tineretul hitlerist)*.
- Orice formă de opoziție a fost distrusă, chiar și în interiorul partidului. Presa a fost cenzurată, iar propaganda regimului prin publicații, radio, cinematografe s-a intensificat.
- Temuta poliție politică a regimului, *Gestapo*, supraveghea orice activitate. Regimul național-socialist a transformat antisemitismul în politică de stat, în numele așa zisei purificări a rasei ariene.
- Astfel, a început discriminarea evreilor, care au fost înlăturați din slujbe, au fost supuși legilor rasiale (*legile de la Nürnberg*) și cărora le-au fost interzise drepturile politice și civile.
- În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, din 1942, regimul hitlerist a hotărât să aplice *soluția finală* împotriva evreilor. Astfel a început

drama *Holocaustului*, până în anul 1945, fiind uciși aproximativ 6 milioane de evrei, dar și romi proveniți atât din Germania, cât și din țările ocupate de armatele hitleriste, în lagăre de exterminare, precum cele de la Auschwitz, Treblinka sau Maidanek.

2.C. Ideologii și practici politice totalitare. Comunismul

- **Acțiuni pentru instaurarea comuniștilor la putere în Rusia.**
- În luna februarie a anului 1917, Rusia se transformase într-un colos cu picioare de lut, din cauza sărăciei generalizate și a înfrângerilor de pe front.
- În aceste condiții, a izbucnit, la Petrograd, revoluția condusă de Partidul Constituțional Democrat (al burgheziei liberale) și de menșevici (membrii Partidului Social-Democrat). A fost instaurat un guvern provizoriu la 16 februarie/1 martie 1917, iar a doua zi, țarul a abdicat.
- Însă bolșevicii (comuniștii) au profitat de anarhia din Rusia, sporindu-și popularitatea în rândul muncitorilor, al sovietelor (comitetelor) acestora, pe fondul grevelor tot mai numeroase.
- Conduși de V.I. Lenin, bolșevicii au declanșat acțiunile în forță pentru preluarea puterii, realizată prin lovitura de stat de la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, de la Petrograd . Denumită *Revoluția din Octombrie*, aceasta este considerată actul de naștere al statului sovietic.

Ideologie și practică politică în statele comuniste.

- În Rusia, apoi în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, stat creat de Rusia Sovietică, Ucraina, Bielorusia și Transcaucazia, toate domeniile de activitate au fost organizate conform concepției lui Lenin, expuse în *Tezele din Aprilie 1917*.
- Încă de la preluarea puterii, teroarea a fost instituită în stat.
- Orice formă de opoziție a fost desființată, fiind interzisă funcționarea tuturor partidelor, în afara celui comunist (bolșevic) rus, denumit apoi Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (P.C.U.S.).
- A fost creată, în anul 1917, poliția politică a regimului, cunoscută cu abrevierile C.E.K.A., N.K.V.D. apoi K.G.B.
- Viața religioasă a fost obstrucționată. Statul și-a impus controlul în economie, prin naționalizarea întreprinderilor.
- Proprietatea privată a fost înlocuită cu cea de stat sau colectivă.
- Teroarea asupra populației s-a intensificat în perioada în care s-a aflat la conducere Iosif Visarionovici Stalin (1924-1953).
- Acesta a impus o economie centralizată și planificată rigid.
- Din 1929 s-a trecut la colectivizarea forțată a agriculturii (căreia i-au căzut victime milioane de țărani ce nu vroiau să-și cedeze pământurile în gospodăriile colective sau de stat), în paralel cu industrializarea forțată și planificarea producției prin planurile cincinale.
- Opozanții politici fie au fost executați, fie li s-au înscenat procese în urma cărora au fost trimiși la închisoare sau în lagărele de muncă forțată din țară, care formau GULAG-ul.
- *Marii Terori*, desfășurate la ordinul lui Stalin între anii 1936 și 1939, i-au căzut victime oameni din rândul tuturor categoriilor sociale și profesionale, inclusiv din rândurile armatei.

- În același timp, cultul personalității lui Stalin a căpătat proporții fără precedent, presa era cenzurată sever, iar întreaga creație culturală se găsea în slujba intereselor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și al dictatorului.
- Regimul stalinist și-a păstrat caracteristicile în anii celui de-al Doilea Război Mondial, ca și în primii ani postbelici, când regimul comunist a fost impus și în alte state europene.
- După moartea lui Stalin, noul secretar general al partidului, Nikita Hrușciiov, a dezvăluit, în 1956, unele crime comise din ordinul lui Stalin și a condamnat cultul personalității acestuia, fără ca esența regimului să fie modificată.
- Deși au aplicat modelul sovietic, regimurile comuniste europene au avut și trăsături specifice. Astfel, au existat o mai mare libertate economică în Iugoslavia, păstrarea proprietăților asupra pământului în Polonia, naționalismul și interzicerea vieții religioase în Albania etc.
- Unii conducători comuniști au dorit reformarea sistemului, ca Alexander Dubček în Cehoslovacia, în 1968, dar sovieticii au înăbușit prin intervenția armată această mișcare.
- Abia după anul 1985, Mihail Gorbaciov, noul secretar general al partidului, a inițiat politica *perestroika i glaznosti* (reconstrucție și deschidere), prin care a încercat reformarea partidului și statului sovietic.
- Anul 1989 a înregistrat înlăturarea regimurilor dictatoriale din majoritatea statelor europene foste comuniste. Criza în care se zbătea Uniunea Sovietică nu a putut fi depășită, comunismul s-a prăbușit, iar statul s-a destrămat (1991).

2.D. Ideologii și practici politice în România

Ideologii și practici politice în România până în anul 1918.

- Sistemul politic românesc de la începutul secolului al XX-lea era organizat potrivit Constituției României din anul 1866.
- România era o monarhie constituțională, bazată pe principiul separării puterilor în stat, iar regele Carol I (1866 – 1914) și-a îndeplinit rolul de arbitru al vieții politice.
- În condițiile exercitării votului censitar (doar de către bărbați), în primii ani ai secolului al XX-lea, cele două formațiuni care au dominat viața politică, Partidul Național Liberal și Partidul Conservator, au guvernat alternativ (potrivit principiului *rotativei guvernamentale*, practică introdusă în 1895).
- Acestea erau exponentele a două ideologii diferite cu privire la evoluția României:
 - *Liberalismul*, reprezentat de oameni politici precum Ion I. C. Brătianu (președinte al P.N.L. din 1909), se pronunța pentru dezvoltarea rapidă a țării, după model occidental, pe baza capitalului autohton.
 - *Conservatorismul*, reprezentat de politicieni ca Gh. Gr. Cantacuzino (conducător al Partidului Conservator între anii 1899 – 1907), dorea o dezvoltare organică a statului, prin crearea instituțiilor moderne pe măsură ce societatea simțea nevoia apariției lor.

- **Ideologii și practici politice după Primul Război Mondial.**
- Din anul 1918, a fost introdus în România votul universal, pentru bărbații de peste 21 de ani, cu excepția magistraților și cadrelor militare .
- În aceste condiții, numărul partidelor parlamentare sau al celor care au reușit să ajungă la guvernare a sporit, iar cele de orientare conservatoare au dispărut de pe scena politică.
- altă lege electorală, cea din anul 1926, a adus schimbări în privința vieții parlamentare.
- În perioada interbelică, în viața politică românească, adepți numeroși au avut ideologii politice democratice, precum *neoliberalismul*, reprezentat, în esență, de Partidul Național Liberal, și *țărănismul*, având ca exponent principal Partidul Național Țărănesc. Aceste formațiuni politice s-au aflat și cele mai lungi perioade la guvernare.
- În condițiile afirmării în Europa a unor ideologii antidemocratice, extremismul de stânga (*comunismul*) și de dreapta (*legionarismul*) s-au manifestat și în viața politică românească, începând din deceniul al treilea al secolului al XX-lea.
- Monarhia a reprezentat, și în perioada interbelică, centrul funcționării sistemului politic din România, bazat pe prevederile Constituției din anul 1923.
- Regele în timpul căruia a fost înfăptuită Marea Unire, Ferdinand I (1914 – 1927), nu a încălcat principiile vieții politice democratice.
- Un aspect specific al vieții politice a fost acela că regele îl numea pe prim-ministru, după care guvernul organiza alegerile, pe care, de cele mai multe ori, le și câștiga.
- Evoluția monarhiei a marcat și practicile politice în stat. Criza dinastică din decembrie 1925, când prințul Carol a renunțat la moștenirea tronului, a fost rezolvată de Parlament în ianuarie 1926, când moștenitor al tronului a fost proclamat Mihai.
- După moartea regelui Ferdinand I, acesta a condus țara tutelat de o Regentă, fiind minor.
- Dar, după ce a revenit în țară, în anul 1930, și a fost proclamat rege de Parlament în locul lui Mihai I, Carol al II-lea a urmărit reducerea rolului partidelor politice și instaurarea unui regim în care monarhul să aibă puteri sporite.
- Astfel, în anul 1938, acesta a instaurat un regim autoritar, în timpul căruia singura formațiune care a funcționat a fost cea care îl susținea pe rege, Frontul Renașterii Naționale, denumită, din 1940, Partidul Națiunii.
- În condițiile pierderilor teritoriale din anul 1940, după abdicarea regelui Carol al II-lea (septembrie 1940) și după ce Mihai I a revenit pe tron, puterea reală în stat a fost deținută de generalul Ion Antonescu, președinte al Consiliului de Miniștri.
- Acesta a guvernat, până în ianuarie 1941, alături de legionari. Neînțelegerile cu legionarii, care doreau să obțină întreaga putere în stat, au determinat înlăturarea lor, după rebeliunea din 21 – 23 ianuarie 1941.
- Apoi, Ion Antonescu s-a aflat în fruntea unui regim militar până la 23 august 1944, în condițiile participării României la războiul antisovietic.
- După înlăturarea regimului democratic, cetățenilor români le-au fost restrânse drepturile, iar începând din anul 1940, asupra celor de

origine evreiască au fost aplicate măsuri antisemite (deportări, pogromuri, muncă forțată în Transnistria etc.).

3. Constituțiile din România

3.A. Documente constituționale din secolul al XIX-lea

- **Documente având caracter constituțional înainte de anul 1866.**
- În prima parte a secolului al XIX-lea, necesitatea modernizării societății românești a impus ideea redactării unor proiecte constituționale.
- În anii 1831 și 1832, au intrat în vigoare, în Țara Românească și, respectiv, în Moldova, primele documente cu rol constituțional, în sens modern, *Regulamentele Organice*, redactate de două comisii boierești, sub președinția consulului general rus Minciaki, conform și cu indicațiile Curții imperiale de la Petersburg (Rusia devenise putere „protectoare” a Principatelor, prin tratatul de la Adrianopol, din 1829, în timp ce suzeranitatea Imperiului Otoman se menținea).
- Acestea erau aproape identice și cuprindeau unele noutăți în organizarea statelor, asigurând modernizarea, între anumite limite, a Principatelor Române.
- Domnitorii care au condus Principatele potrivit Regulamentelor Organice au fost numiți domni regulamentari.
- Schimbarea situației internaționale după 1856, când Rusia a fost înfrântă în Războiul Crimeii (1853-1856), purtat împotriva Imperiului Otoman, a creat condițiile favorabile constituirii statului român modern.
- Devenită chestiune europeană, problema românească a fost dezbătută de marile puteri în anul 1858 (puterile garante, care înlocuiau protectoratul rusesc – Franța, Anglia, Prusia, Sardinia, Austria, Rusia și Imperiul Otoman).
- Reprezentanții acestora au redactat *Convenția de la Paris*, care însă, prin prevederile ei, nu satisfăcea decât în parte dorința de unire a românilor.

Aceasta stabilea noul statut politico-juridic al Țării Românești și Moldovei:

- urma să aibă loc o unire parțială (legislativă) a Principatelor;
 - noul stat avea să se numească "*Principatele unite ale Moldovei și Valahiei*";
 - era impus principiul separării puterilor în stat, stabilindu-se alegerea a doi domnitori și urmând să funcționeze două guverne și două Parlamente (la Iași și București);
 - statul urma să aibă două instituții comune (Comisia Centrală de la Focșani și Înalta Curte de Justiție și Casație).
-
- Românii au realizat unirea deplină a Principatelor, treptat, după dubla alegere ca domnitor a lui Cuza, punând marile puteri în fața faptului împlinit.
 - Dar, pentru a putea realiza reformele necesare modernizării societății românești, în anul 1864, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a impus un nou document cu valoare constituțională, aprobat prin plebiscit de populația cu drept de vot, *Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris*. Prin prevederile sale, puterile domnitorului erau sporite, iar Parlamentul

devenea bicameral (format din Adunarea Obștească și Corpul Ponderator, sau Senat).

Constituția din anul 1866.

- Aducerea unui prinț străin pe tronul României mai fusese propusă și în rezoluțiile Adunărilor ad-hoc din anul 1857.
- La 10/22 mai 1866, a sosit în țară prințul Carol de Hohenzolern-Sigmaringen, care fusese acceptat de populația cu drept de vot prin plebiscit.
- După alegerea ei, Adunarea Constituantă a discutat, începând de la 1/13 mai 1866, proiectul de Constituție redactat de Consiliul de Stat. Aceasta a reprezentat un compromis între liberali și conservatori.
- Elaborată după modelul celei belgiene din anul 1831, Constituția României a creat cadrul juridic necesar dezvoltării statului român modern.
- Conține 8 titluri referitoare la:
 - numele și organizarea statului;
 - separarea puterilor în stat;
 - prerogativele principelui;
 - drepturile și obligațiile cetățenilor.
- Principalele prevederi:
 - statul român poartă oficial numele de "*România*" și este organizat ca monarhie constituțională ereditară;
 - monarhul dispune de atribuții atât în domeniul puterii executive cât și al celei legislative:
 - este șeful statului și comandantul armatei;
 - numește pe membrii guvernului;
 - are drept de inițiativă legislativă;
 - bate monedă;
 - acordă decorații;
 - are drept de grațiere;
 - are drept de "veto absolut" (poate respinge sancționarea unei legi votate de Parlament);
 - separarea puterilor în stat:
 - puterea legislativă: Parlamentul (bicameral, format din Senat și Camera Deputaților, membrii săi fiind aleși pe baza votului censitar);
 - puterea executivă: guvernul;
 - puterea judecătorească: instanțele de judecată, Înalta Curte de Justiție și Casație;

În vigoare până în anul 1923, Constituția de la 1866 a fost amendată de mai multe ori: în 1879, a fost modificat articolul 7, care proclama faptul că diferențele religioase nu constituiau o piedică în obținerea cetățeniei române; în 1884, a fost redus numărul colegiilor electorale de la patru la trei, iar censul a fost micșorat, astfel că s-a extins dreptul de vot; în 1917, prin modificarea unor articole din Constituție, s-a creat posibilitățile înlăptuirii ulterioare a reformelor electorale (introducerea votului universal) și agrară.

3.B. Constituțiile României în secolul al XX-lea

Legile fundamentale ale României din prima jumătate a secolului al XX-lea.

- Ca urmare a realizării Marii Uniri, era nevoie de o nouă lege fundamentală a României, potrivită statului rezultat în anul 1918.
- De asemenea, în România se înfăptuiseră deja unele reforme, precum introducerea votului universal și împrăștierea țăranilor, după exproprierea marilor moșii.
- Elaborat în anul **1923**, proiectul Constituției a fost supus dezbaterii parlamentare.
- Constituția a fost adoptată de Parlament, după care a fost promulgată de regele Ferdinand I, la data de 28 martie 1923.
- Potrivit conținutului acesteia, se realiza trecerea de la monarhia constituțională la cea parlamentară.
- Această lege fundamentală avea 138 de articole, cuprinse în 8 titluri, dar 76 dintre ele au fost păstrate din vechea Constituție, fără nicio modificare.
- Legea fundamentală făcea referire la faptul că România era stat național, unitar și indivizibil, în care se aplica principiul separării puterilor.
- ❖ separarea puterilor în stat:
 - puterea legislativă - exercitată de rege și Parlamentul bicameral (Senat, Adunarea Deputaților);
 - puterea executivă - încredințată regelui și guvernului (format de partidul sau alianța care câștigă alegerile parlamentare);
 - puterea judecătorească - atribuită Înaltei Curți de Justiție și Casație și instanțelor de judecată;
- ❖ atribuțiile monarhului:
 - este șeful statului;
 - deține comanda armatei;
 - numește pe primul-ministru;
 - actele sale devin valabile numai dacă sunt contrasemnate de ministrul de resort;
 - acordă decorații;
 - bate monedă;
 - are drept de grațiere și amnistiere.
- ❖ drepturile și libertățile cetățenești:
 - egalitatea cetățenilor în fața legii;
 - votul universal;
 - libertatea presei;
 - libertatea întrunirii și asocierii ș.a.
- Importanța adoptării Constituției:
 - contribuie la consolidarea Marii Uniri;
 - crează cadrul democratic al vieții politice în România până în anul 1938.
- În anii '30, o serie de țări din Europa (Italia fascistă, Germania hitleristă etc.) aveau regimuri autoritare sau dictatoriale la

conducere. Regele Carol al II-lea (1930 – 1940) a urmărit să instaureze un regim monarhic autoritar și și-a atins scopul în anul 1938. El și-a bazat noul regim pe **Constituția din 27 februarie 1938**, care a fost acceptată de populație prin plebiscit. Redactată de politicieni și juriști apropiați regelui, precum Istrate Micescu sau Armand Călinescu, aceasta cuprindea idei noi cu privire la ordinea economică și socială. Astfel, regele căpăta puteri sporite în stat, iar drepturile cetățenilor erau restrânse.

- Constituția din anul 1938 a fost suspendată la data de 5 septembrie 1940, în condițiile prăbușirii regimului lui Carol al II-lea.

Constituțiile României din perioada comunistă.

- După al Doilea Război Mondial, în România s-a instaurat regimul totalitar comunist.
- Noua organizare a statului a fost reflectată și în Constituțiile adoptate în perioada comunistă. La data de 13 aprilie 1948, a fost adoptată o lege fundamentală inspirată din Constituția sovietică (stalinistă) din anul 1936.
- Având 10 titluri și 105 articole, Constituția din anul 1948 marca ruptura cu vechea tradiție în domeniul legilor fundamentale. Au fost înlăturate principiul separării puterilor în stat, pluripartidismul, se creau condițiile pentru încălcarea unor drepturi fundamentale ale cetățenilor, precum cel de proprietate.
- nouă Constituție, adoptată la data de 24 septembrie 1952, cuprindea prevederi care reliefa desfășurarea procesului de sovietizare și stalinizare a României în toate domeniile.
- După moartea primului conducător comunist al României, Gheorghe Gheorghiu-Dej, în anul 1965, în fruntea partidului, apoi și a statului, a ajuns Nicolae Ceaușescu. Constituția adoptată în acel an și intrată în vigoare la data de 21 august 1965, înlocuia denumirea oficială de până atunci a țării, Republica Populară Română, cu cea de Republica Socialistă România. În cele 9 titluri ale sale și în cele 114 articole, Constituția din anul 1965 reflecta încheierea procesului de colectivizare a agriculturii și de distrugere a proprietății private în economie. Era precizat și faptul că Partidul Comunist Român constituia forța politică conducătoare a întregii societăți. Constituția din 1965 a fost aplicată până la înlăturarea regimului comunist, în decembrie 1989.

Constituția României din anul 1991.

- Revenirea la democrație, în anul 1989, a determinat necesitatea adoptării unei noi Constituții.
- Adoptată de Adunarea Constituantă și aprobată prin referendum de populație la 8 decembrie 1991, Constituția a reflectat reinstaurarea statului de drept, a regimului democratic, a separării puterilor în stat și a revenirii la pluripartidism .

Principalele instituții sunt:

a. Parlamentul:

- reprezintă puterea legislativă;

- are o structură bicamerală (Senat și Adunarea Deputaților);
- este ales pentru patru ani, prin vot universal;
- adoptă legile, bugetul de stat, controlează guvernul, poate deschide anchete.

b. Guvernul:

- reprezintă puterea executivă;
- este alcătuit din rândul partidului sau alianței care câștigă alegerile parlamentare;
- este format din prim-ministru, miniștri, alți membri;
- se supune controlului Parlamentului;
- adoptă hotărâri și ordonanțe.

c. Președintele:

- ales pentru patru ani, pentru cel mult două mandate;
- are rolul de mediator între puterile statului și de garant al respectării Constituției de către acestea;
- este comandantul suprem al armatei;
- încheie tratate;
- promulgă legile;
- conferă decorații ș.a.

c. Justiția:

- reprezintă cea de a treia putere în stat;
- este independentă față de puterea legislativă și cea executivă;
- este reprezentată de judecători și Curtea Supremă de Justiție.

În condițiile desfășurării procesului de integrare europeană, în anul 2003, unele articole ale Constituției au fost modificate, pentru a permite aderarea României la Uniunea Europeană (de exemplu, articolul 148 se referă la prioritatea prevederilor tratatelor și reglementărilor comunitare față de dispozițiile contrare din legile interne).

C. STATUL ȘI POLITICA

1. Autonomii locale și instituții centrale în spațiul românesc (sec. IX-XVIII)

1.A. Evoluția statelor medievale în spațiul românesc

- **Primele structuri statale medievale (secolele al IX-lea - al XIII-lea).**
- Începând din secolele al IX-lea și al X-lea, în spațiul românesc s-au constituit primele formațiuni politice medievale, de tipul cnezatelor și voievodatelor.
- Până în secolul al XIII-lea, zona nord-dunăreană, a fost dominată de fenomenul migrațiilor. Din secolul al IX-lea, s-au succedat maghiarii (stabiliți în Pannonia, aceștia și-au întemeiat un stat propriu, sub conducerea lui Arpad), apoi, după anul 1000, pecenegii, uzii, cumanii, iar la 1240-1241, tătarii.

- Hanatul Hoardei de Aur, constituit de aceștia din urmă în nordul Mării Negre și-a exercitat dominația îndeosebi asupra zonei extracarpătice, constituind, totodată, o barieră în calea expansiunii în regiune a altor state vecine precum Ungaria, principatul Kievului sau Imperiul Bizantin.
- Evoluția cristalizării statale în cadrul obștilor sătești și a uniunilor de obști existente în spațiul românesc în aceeași perioadă a fost evidențiată de rezultatele cercetărilor arheologice, care au scos la lumină atât urme ale numeroaselor așezări rurale cât și pe cele ale cetăților fortificate, centre cneziale sau voievodale (Biharea, Cuhea, Dăbâca, Dînogeția, Slon, Păcuiul lui Soare ș.a).
- De asemenea, s-a putut evidenția apariția în cadrul obștilor a unei categorii privilegiate (boierimea sau nobilimea), deținătoare de pământuri întinse, din rândul căreia se vor desprinde viitorii cnezi sau voievozi.
- Sursele istorice medievale au permis cunoașterea numelor unora dintre conducătorii locali. Astfel, în Transilvania și Banat, cronicarul anonim al regelui Ungariei, Bela (Anonymus), îi amintește pe Glad, Gelu și Menumorut, voievozi aflați în conflict cu maghiarii la sfârșitul secolului al IX-lea. Pentru începutul secolului al XI-lea, *Legenda Sfântului Gerard* atestă cucerirea maghiară a voievodatelor conduse de Gyla (localizat în centrul Transilvaniei) și respectiv Ahtum (în Banat). La sud de Carpați, *Diploma cavalerilor ioaniți*, din 1247, consemnează voievodatele conduse de Litovoi (în dreapta Oltului), Seneslau (în stânga Oltului), cnezatele lui Ioan și Farcaș și existența Banatului de Severin.

Localizare	Formațiuni politice	Perioada	Izvor narativ
Transilvania - Banat	Voievodatul lui Menumorut	Secolele al IX-lea - al X-lea	Cronica notarului anonim al regelui maghiar Bela - <i>Gesta Hungarorum</i>
	Voievodatul lui Gelu		
	Voievodatul lui Glad	Secolul al XI-lea	Legenda Sf. Gerard
	Voievodatul lui Gyla		
	Voievodatul lui Ahtum		
Zona dintre Dunăre și Carpați	Voievodatul lui Litovoi	Secolul al XIII-lea	Diploma Cavalerilor ioaniți (1247)
	Voievodatul lui Seneslau		
	Cnezatul lui Ioan		
	Cnezatul lui Farcaș		
	Banatul Severinului		
Moldova	Țara bolohovenilor	Secolele al XII-lea și al XIII-lea	Cronica lui Nestor Documente papale
	Țara brodnicilor		
	Țara berladnicilor		
	Codri		
	Ocoale		
	Cobâle		
Dobrogea	Sub stăpânire bizantină	Secolul al XI-lea	Ana Comnena

	sunt atestați conducătorii locali: Tatos Sestlav Satză Pudilă		-Alexiada
--	---	--	-----------

Construcția statală în spațiul românesc.

- Pe baza structurilor statale constituite până în secolul al XIII-lea, s-au format voievodatele Transilvania, Țara Românească, Moldova și Dobrogea.
- În urma cuceririi maghiare, Transilvania a fost organizată ca voievodat autonom în cadrul Regatului Ungariei. În cazul Țării Românești și al Moldovei, construcția statală a beneficiat de aportul populației românești din Transilvania, reținut de tradiția istorică prin termenul (cronicăresc) *descălecat*.
- Spațiul cuprins între Carpați și Dunăre evoluează către organizarea statală în secolele al XIII-lea (când formațiunile politice atestate de Diploma Cavalerilor Ioaniți se confruntă cu suzeranitatea maghiară) și al XIV-lea.
- Tradiția istorică vorbește despre *descălecatul* lui Negru-Vodă din Făgăraș (Transilvania, 1290-1291). Întemeierea propriu-zisă a statului este atribuită însă lui Basarab I (?1310-1352) care își ia titlul de "mare voievod".
- Înlăturarea suzeranității maghiare și consacrarea formării statului independent Țara Românească se realizează în urma victoriei lui Basarab I în bătălia de la Posada (1330), împotriva regelui maghiar Carol Robert de Anjou.
- Moldova s-a constituit la mijlocul secolului al XIV-lea ca o *marcă* de apărare împotriva tătarilor, ca urmare a *descălecatului* lui Dragoș, voievod din Maramureș. Acesta a fost trimis de regele maghiar Ludovic de Anjou și a întemeiat Moldova Mică, având capitala la Baia, sub suzeranitatea Ungariei.
- În jurul anului 1360 a avut loc al doilea *descălecat*, cel al lui Bogdan. Venit, la rândul său, tot din Maramureș, unde conducea un cnezat situat pe Valea Izei, Bogdan s-a ridicat împotriva politicii lui Ludovic de Anjou de restrângere a drepturilor comunităților românești și, în fruntea oamenilor săi, a trecut în Moldova, punând bazele statului medieval moldovean independent.
- Dobrogea fost întemeiată ca stat în secolul al XIV-lea, sub conducerea lui Balica, apoi a lui Dobrotici, pe măsura slăbirii autorității Imperiului Bizantin și a Țaratului Bulgar. Nucleul său de formare a fost așa-numita "Țară a Cavarnei" atestată din anul 1230 între Mangalia și Varna. În 1388, a fost unită de Mircea cel Bătrân, Țării Românești.

1.B. Instituții centrale și locale (sec. IX – XVIII)

Instituții centrale și autonomii locale în Transilvania.

- Din secolul al XII-lea, Transilvania a fost organizată ca voievodat sub suzeranitatea regatului medieval maghiar, dispunând de o organizare politică și administrativ-teritorială proprie, semn al autonomiei sale.
- Voievodul Transilvaniei era vasal regelui Ungariei fiind numit de acesta în funcție, avea atribuții administrative, judiciare, militare, dispunea de o cancelarie proprie și era secondat de un vice-voievod.
- Unii voievozi, cum au fost Roland Borșa (1288-1293) și Ladislau Kan (1294-1314), s-au bucurat de prerogative foarte largi.
- Adunarea generală a nobililor era o instituție cu caracter reprezentativ, alcătuită, cu timpul, numai din stările privilegiate.
- În 1366, regele maghiar Ludovic I de Anjou a condiționat calitatea de nobil de apartenența la religia catolică, românii ortodocși fiind excluși dreptat din viața politică.
- Pe plan administrativ-teritorial, Transilvania era împărțită în:
 - *comitate* - teritorii controlate de regalitatea maghiară (Bihor, primul dintre comitate, este atestat în anul 1111, Crasna, Dăbăca, Cluj, Alba ș.a), subordonate voievodului;
 - *scaune* - unități administrativ-teritoriale autonome ale secuilor și sașilor (cele 7 scaune locuite de sași și două districte au format "Universitatea sașilor");
 - *districte* - teritoriile autonome locuite de români, conduse de juzi, cnezi sau voievozi (cum ar fi Țara Maramureșului, Țara Hațegului etc.). Acestea erau localizate cu deosebire în zonele de margine ale Transilvaniei.
- În anul 1541, în condițiile înfrângerii Regatului Ungariei de Imperiul Otoman, Transilvania a devenit principat autonom sub suzeranitate otomană. În fruntea ei se afla un principe, ales de Dietă (adunarea reprezentativă) și confirmat de sultan.
- Regimul habsburgic s-a instaurat în Transilvania la sfârșitul secolului al XVII-lea, ca urmare a extinderii teritoriale a Imperiului Habsburgic în sud-estul Europei. Noul statut politic al Transilvaniei, de principat în cadrul Imperiului Habsburgic a fost definit prin *Diploma Leopoldină* din 1691. Conform acesteia, titlul de principe revenea împăratului, Transilvania păstrându-și vechea organizare internă. Imperiul Otoman a fost nevoit, prin pacea de la Karlowitz (1699), să confirme pierderea controlului său asupra Transilvaniei.

- **Structuri instituționale în Țara Românească și Moldova.**
- Instituția centrală a statelor medievale românești extracarpătice era *domnia*.
- "Domnul" era stăpânul țării, iar în calitate de "mare voievod" exercita conducerea supremă a armatei, bucurându-se de prerogative largi, atât în domeniul politicii interne cât și în cel al politicii externe.
- Succesiunea la tron se realiza potrivit sistemului electiv-ereditar (domnitorul era ales de marii boieri, din rândul dinastiei domnitoare, având dreptul la tron toți descendenții, bărbați, ai unui domnitor, în mod egal).
- În special din secolul al XVI-lea, pe măsura agravării dominației otomane, alegerea domnitorilor va fi însoțită de confirmarea din partea Porții.

- În exercitarea prerogativelor sale curente, domnitorul era ajutat de *Sfatul Domnesc*. Alcătuită inițial din toți marii boieri, această instituție a ajuns, în timp, să fie formată doar din boierii cu dregătorii și membrii clerului înalt. Cele mai importante dregătorii erau cea de Mare Ban al Olteniei (în Țara Românească) și respectiv de Portar al Sucevei (în Moldova). Printre membrii Sfatului Domnesc se numărau: vornicul (șeful curții domnești), logofătul (șeful cancelariei domnești), vistiernicul (administratorul finanțelor), spătarul (comandant militar) ș.a.
- În situații deosebite, era convocată *Marea Adunare a Țării*, alcătuită din reprezentanți ai boierilor, clerului, orășenilor, țăranilor liberi.
- Ambele state medievale românești și-au păstrat instituțiile proprii în ciuda agravării dominației otomane, inclusiv în secolul al XVIII-lea, caracterizat prin instaurarea domniilor fanariote, moment culminant al presiunii otomane la nordul Dunării.
- Atât în Țara Românească cât și în Moldova, *Biserica* era organizată sub forma Mitropoliei Ortodoxe (dependente de Patriarhia din Constantinopol), a episcopilor și mănăstirilor.
- În Țara Românească au fost înființate Mitropolia Ortodoxă de la Argeș (în timpul domniei lui Nicolae Alexandru, 1359) și Mitropolia Ortodoxă de la Severin (în timpul domniei lui Vladislav Vlaicu, 1370), apoi episcopiile Râmnicului și Buzăului. În Moldova, subordonate Mitropoliei ortodoxe (întemeiată de Petru Mușat, în 1387, dar recunoscută oficial de Patriarhia din Constantinopol în vremea domniei lui Alexandru cel Bun) erau episcopiile de Roman și Rădăuți.

2. Statul român modern: de la proiect politic la realizarea României Mari (sec. XVIII-XIX)

2.A. Proiecte politice în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea

Proiecte politice în Principate, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

- Instaurate în 1711 în Moldova și în 1716 în Țara Românească, domniile fanariote au reprezentat o formă de manifestare a crizei Imperiului Otoman, interesat în accentuarea controlului său asupra teritoriilor deja deținute direct sau dependente.
- În ambele Principate, regimul politic fanariot a durat până în anul 1821, având aceleași trăsături caracteristice:
 - grecizarea domniei și a altor instituții laice sau ecleziastice (în defavoarea boierimii autohtone), a culturii și a învățământului,
 - restrângerea autonomiei,

- accentuarea presiunilor otomane asupra Principatelor, fiscalitatea excesivă (creșterea și diversificarea dărilor de diverse tipuri impuse populației),
- sporirea obligațiilor față de Imperiul Otoman.
- Totuși, unii dintre domnitorii fanarioți (Constantin Mavrocordat, Alexandru Ipsilanti, Ioan Caragea), au inițiat, sub influența iluminismului, o serie de reforme interne care au vizat sistemul fiscal, administrația, învățământul, situația țărănimii, inaugurând astfel un proces de modernizare a statului.
- Boierii români au reacționat față de noul statut politico-juridic al Principatelor prin redactarea unor memorii adresate puterilor creștine (precum cele din anii 1769, 1772, 1774, 1791, 1802, 1807), în care revendicau revenirea la domniile pământene, recunoașterea privilegiilor boierești, limitarea dominației otomane, libertatea comerțului etc. Memoriul din 1772, de exemplu, susținea unirea Moldovei cu Țara Românească, iar cel din 1791 revendica unirea și independența Principatelor sub protecția Rusiei și a Austriei. În 1802, Dumitrache Sturdza elaborează *Planul de oblăduire* aristo-democraticească, care propunea un proiect republican de nuanță aristocratică. S-a conturat astfel așa-numita “partidă națională”, ce avea să se manifeste și în secolul al XIX-lea.

De la 1821 la 1848.

- Mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu, desfășurată în anul 1821 în Țara Românească, a dat noi dimensiuni proiectului politic modern.
- În documentele *Proclamația de la Padeș* și *Cererile norodului românesc*, se propuneau reformarea administrației, a justiției, învățământului, economiei, respectarea autonomiei Principatelor și instituirea principiului suveranității poporului.
- După înfrângerea mișcării, Imperiul Otoman a renunțat la domnitorii fanarioți, fiind instituite, din 1822, domniile pământene, reprezentate de Grigore Dimitrie Ghica (Țara Românească) și Ioniță Sandu Sturdza (Moldova).
- În 1822, mica boierime din Moldova își exprima punctul de vedere prin elaborarea *Constituției cărvunarilor*, redactată de Ionică Tăutul și înaintată domnitorului Ioniță Sandu Sturdza. Proiectul cuprindea revendicări precum garantarea libertății persoanei, a egalității în fața legilor sau formarea unei adunări reprezentative – Sfatul Obștesc.
- În deceniul următor, Regulamentele Organice au contribuit la aplicarea în practică a unora dintre principiile politice moderne (separarea puterilor în stat, reorganizarea fiscală, reforma justiției), domnitorul bucurându-se însă de prerogative largi.
- Programul politic elaborat de revoluționarii de la 1848 și prezentat în documentele revoluției a contribuit la trasarea principalelor obiective politice și socio-economice pe care națiunea română urma să le îndeplinească. Printre ideile sale s-au numărat:
 - înlăturarea stăpânirii străine, a amestecului extern în problemele Țărilor Române; unirea Moldovei cu Țara Românească;
 - regim politic constituțional;

- recunoașterea și garantarea libertăților cetățenești;
- rezolvarea problemei agrare - emanciparea și împrăpietărirea țăranilor.

Astfel, dacă *Petiția Națională de la Blaj* cuprindea revendicări specifice mai ales românilor din Transilvania, documentul *Prințipurile noastre pentru reformarea patriei* propunea unirea Moldovei cu Țara Românească într-un stat independent, ca și

emanciparea și împrăpietărirea țăranilor fără despăgubire. *Proclamația de la Islaz*, programul revoluționarilor din Țara Românească, afirma necesitatea întăririi autonomiei țării, eliminarea amestecului Rusiei și Turciei în problemele interne și înlăturarea privilegiilor feudale.

2.B. Unitate și independență în secolul al XIX-lea

Constituirea statului modern român. Domnia lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866).

- Situația europeană creată în urma războiului ruso-otoman din 1853-1856 (Războiul din Crimeea) a favorizat îndeplinirea idealului unirii Principatelor.
- Tratatul de pace de la Paris (1856) a consemnat înfrângerea Rusiei. S-a pus în discuție cu acest prilej și problema unirii Principatelor, fără ca marile puteri participante să ajungă la un consens în această privință.
- De aceea, tratatul prevedea:
- înlăturarea protectoratului Rusiei și a înlocuirea acestuia cu garanția colectivă a celor șapte mari puteri;
- retrocedarea de către Rusia, Moldovei, a trei județe din sudul Basarabiei;
- organizarea de alegeri pentru întrunirea, la Iași și la București, a unor Divanuri (Adunări) ad-hoc, care să exprime eventuala dorință de unire a românilor.
- Dezbaterile Adunărilor ad-hoc (1857) s-au finalizat cu adoptarea câte unei rezoluții (cu conținut asemănător în ambele Principate), cuprinzând propunerile adresate marilor puteri: unirea Principatelor sub numele de România, principe străin, provenit dintr-o dinastie europeană, neutralitatea noului stat, sub garanția marilor puteri.

- În 1858, la Paris, Conferința celor șapte puteri garante a instituit *Convenția de la Paris*. Deși stabilea o unire incompletă, meritul *Convenției* a fost acela de a fi deschis calea către unitatea Principatelor și de a fi trasat principalele direcții de modernizare a statului.
- Recurgând la tactica faptului împlinit, Adunările electivă de la Iași și București au decis alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei (5/17 ianuarie 1859) și al Țării Românești (24 ianuarie/5 februarie 1859).
- Dubla alegere consacra unirea Principatelor.
- Marile puteri au recunoscut dubla alegere ca domnitor a lui Alexandru Ioan Cuza în cursul anului 1859, iar unirea deplină a Principatelor, în decembrie 1861.

- Anii următori ai domniei lui Cuza s-au caracterizat prin adoptarea unui număr mare de legi (reforme), cele mai importante – în perioada guvernului condus de Mihail Kogălniceanu (1863-1865): *Legea secularizării averilor mănăstirești* (1863), *Legea rurală* (1864), *Legea învățământului* (1864).

Monarhia constituțională și cucerirea independenței României.

- După abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza (11 februarie 1866) s-au creat condițiile instalării pe tronul României a unui principe străin, problemă care fusese adeseori invocată în viața politică românească și cerută în mod special prin rezoluțiile Adunărilor ad-hoc din 1857.
- La 10/22 mai 1866, principele german Carol de Hohenzollern-Sigmaringen a depus jurământul solemn, la București, ca monarh al României (1866-1914). Prin Constituția din 1866, se institua monarhia constituțională ereditară.
- După 1866, viața politică din România a trecut printr-o perioadă de instabilitate guvernamentală (1866-1871), dublată de procesul consolidării treptate a monarhiei.
- Reizbucnirea “chestiunii orientale” în Balcani, prin declanșarea războaielor antiotomane din Bulgaria și Bosnia-Herțegovina și a războiului dintre Serbia și Imperiul Otoman, a reprezentat cadrul extern favorabil cuceririi independenței de stat a României, în condițiile în care eforturile de a obține acest statut pe cale diplomatică eșuaseră.
- În aprilie 1877, Rusia, care s-a implicat în favoarea popoarelor balcanice, a declarat război Imperiului Otoman, trupele ruse începând (pe baza unei Convenții semnate cu noul guvern liberal, condus de Ion C. Brătianu) traversarea teritoriului României către Peninsula Balcanică.
- La 9/21 mai 1877, în Parlamentul de la București, ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu, citea declarația de independență a României.
- În urma solicitărilor Rusiei, armata română, condusă de principele Carol I, a intervenit pe frontul de la sudul Dunării, luptând la Plevna, Grivița, Rahova, Vidin, și contribuind, cu prețul unor mari jertfe umane și materiale, la înfrângerea Turciei.
- În 1878, prin tratatele de pace de la San Stefano (februarie 1877) și Berlin (iulie 1877) a fost recunoscută independența României, ca și apartenența la statul român a Dobrogei și Deltei Dunării.
- Proclamarea regatului, în 1881, a reprezentat consacrarea progresului statului român în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

2.C. Constituirea statului național unitar român

Cadrul internațional al Marii Uniri din 1918.

- Recunoașterea dreptului popoarelor la autodeterminare (afirmat de președintele american W. Wilson în declarația *Cele 14 puncte*, la începutul anului 1918), prăbușirea Imperiului Rus în urma revoluțiilor din 1917 și victoria Antantei au favorizat realizarea în 1918 a statului național unitar român.
- România a participat la Primul Război Mondial cu scopul desăvârșirii unității sale naționale, proces îndeplinit în anul 1918

prin voința românilor din provinciile aflate până atunci sub stăpânire străină.

Unirea Basarabiei cu România.

- În 1917 s-au întemeiat, la Chișinău, Partidul Național Moldovenesc, Sfatul Țării ca adunare reprezentativă în acest teritoriu, condus de Ion Inculeț, și Consiliul Directorilor, ca organ executiv.
- În decembrie 1917, Sfatul Țării a proclamat autonomia Republicii Democratice Moldovenești, declarată independentă față de Rusia la 24 ianuarie/6 februarie 1918. Președinte al Republicii a fost ales Ion Inculeț.
- La **27 martie/9 aprilie 1918**, Sfatul Țării a votat la Chișinău unirea Basarabiei cu România, Actul Unirii fiind promulgat de regele Ferdinand I în aprilie 1918.

Unirea Bucovinei cu România.

- Bucovina s-a desprins de Imperiul Austro-Ungar în condițiile destrămării acestuia în toamna anului 1918.
- Totodată, ea s-a confruntat cu pretenții de anexare din partea Ucrainei, situație ce a necesitat intervenția armatei române în provincie, la solicitarea autorităților de la Cernăuți.
- În octombrie 1918 s-au format, la Cernăuți, Adunarea Constituantă și Consiliul Național Român, în frunte cu Iancu Flondor.
- La **15/28 noiembrie 1918**, Congresul General al Bucovinei (alcătuit atât din români, cât și din reprezentanții altor naționalități din provincie) a proclamat unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei cu Regatul României. Regele Ferdinand I a promulgat Actul Unirii Bucovinei în decembrie .

Unirea Transilvaniei cu România.

- La 29 septembrie/12 octombrie 1918, Partidul Național Român din Transilvania, care și-a reluat activitatea în 1918, a adoptat *Declarația de la Oradea*, prin care se proclama dreptul românilor la autodeterminare.
- Aceasta a fost citită apoi în Parlamentul de la Budapesta de către deputatul român Al. Vaida Voevod.
- La 30 octombrie/12 noiembrie 1918 s-a format, la Arad, Consiliul Național Român Central (cu 6 membri din partea Partidului Național Român și 6 membri din partea Partidului Social-Democrat din Transilvania), pe plan local ordinea fiind asigurată de gărzile românești.
- Negocierile purtate de Consiliul Național Român Central cu guvernul maghiar (noiembrie 1918) au eșuat, Ungaria propunând doar un statut de autonomie pentru Transilvania.
- În aceste condiții, s-a luat decizia convocării, la Alba Iulia, în data de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, a unei Mari Adunări Naționale, la care urma să se decidă viitorul provinciei.
- La eveniment au participat 1228 delegați aleși prin vot universal de românii din aproximativ 5000 de sate și 80 de orașe transilvănene și

peste 100 000 de alți români veniți din Transilvania și Banat. Adunarea a fost deschisă de Gh. Pop de Băsești, unul dintre veteranii mișcării naționale românești din Transilvania. Rezoluția Unirii, adoptată de Adunare, a fost citită de Vasile Goldiș.

- Până la integrarea deplină în cadrul statului român, Transilvania a fost condusă de Marele Sfat Național, organ reprezentativ cu rol legislativ format din 250 membri și Consiliul Dirigent, organ executiv, format din 15 membri, condus de Iuliu Maniu și subordonat guvernului de la București.
- În decembrie 1918, la București, regele Ferdinand I primea, în cadrul unei întruniri solemne, Rezoluția unirii Transilvaniei cu România, act ce marca încheierea procesului formării statului unitar român. În plan internațional, noul statut politico-teritorial al României a fost recunoscut prin tratatele încheiate în cadrul Conferinței de pace de la Paris (1919-1920).

4. România postbelică

4.A. Stalinism și național-comunism

Etapele instaurării regimului politic comunist în România

- La 23 august 1944 mareșalul Ion Antonescu a fost înlăturat de la putere. Armata sovietică, intrată pe teritoriul României în iulie 1944, va susține în perioada următoare P.C.R. în acțiunea sa de preluare a puterii politice.
- Septembrie 1944 - martie 1945: România este condusă de guverne având în frunte pe generalii Constantin Sănătescu și respectiv Nicolae Rădescu, în care sunt incluși și reprezentanți ai P.C.R.
- În urma înțelegerii sovieto-britanice de la Moscova (octombrie 1944), România intră în sfera de influență sovietică.
- 6 martie 1945: supus presiunilor Moscovei, regele Mihai este obligat să accepte formarea guvernului condus de dr. Petru Groza, aflat sub controlul total al P.C.R.
- Greva regală, manifestată prin refuzul regelui Mihai I de a sancționa actele guvernului (1945-1946), s-a dovedit ineficientă, nefiind sprijinită efectiv pe plan extern de statele democratice.
- Noiembrie 1946: au fost organizate primele alegeri parlamentare postbelice care au avut scopul de a legitima prin vot puterea comunistă. Deși au fost câștigate de partidele democratice de opoziție, rezultatul a fost falsificat pentru ca P.C.R. să dețină controlul complet al Parlamentului și guvernului.
- 1947: partidele politice democratice (P.N.L., P.N.Ț.) au fost desființate, liderii lor arestați și condamnați la închisoare.
- 30 decembrie 1947: regele Mihai I a fost obligat să abdice. România a fost proclamată Republică Populară, procesul preluării puterii politice de către P.C.R. fiind încheiat.
- În această perioadă, în conducerea P.C.R. s-au manifestat două grupuri: cel "național", care activase înainte de 1944 în țară (Gh. Gheorghiu-Dej, Lucrețiu Pătrășcanu) și grupul "moscovit" format din cei care activaseră în URSS (Ana Pauker, Vasile Luca).

Regimul stalinist al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (1948-1965).

De la 30 decembrie 1947, România devine un stat totalitar, de tip stalinist. Regimul politic este bazat pe concentrarea puterii în mâna unui singur partid: Partidul Comunist Român (care între 1948 și 1965, în urma fuziunii din 1948 cu Partidul Social-Democrat, a purtat numele de Partidul Muncitoresc Român). Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul general al partidului a fost primul dictator comunist român.

Politica internă

Statul a fost organizat prin Constituțiile de inspirație stalinistă din anii 1948 și 1952. Potrivit acestora:

- monopolul puterii aparținea partidului unic;
- principalul organ de conducere al statului era Prezidiul Marii Adunări Naționale;
- toate domeniile vieții sociale se aflau sub controlul statului;
- principiul separării puterilor era desființat;
- drepturile și libertățile cetățenești erau îngrădite, nefiind permisă nici o formă de opoziție politică.

La nivelul conducerii de partid au apărut aprige lupte pentru putere și rivalități, marcate de:

- înlăturarea în 1952 a "grupării moscovite";
- executarea în 1954 a lui Lucrețiu Pătrășcanu (liderul "grupării naționale").

Monopolul ideologic comunist s-a manifestat prin:

- înlăturarea vechii elite politice și intelectuale;
- întreruperea relațiilor cu lumea occidentală;
- promovarea proletcultismului (cultura care se bazează pe ideea luptei de clasă și negarea valorilor tradiționale);
- organizarea după sistem sovietic a învățământului și culturii;
- supravegherea de către stat a cultelor religioase; interzicerea Bisericii greco-catolice (1948);
- falsificarea istoriei naționale în conformitate cu interesele politice sovietice.

După retragerea trupelor sovietice din România (1958) s-a trecut la o relativă îmbunătățire a situației interne, caracterizată prin:

- desovietizarea și destalinizarea treptată a vieții sociale și culturale;
- eliberarea deținuților politici;
- încurajarea legăturilor în domeniile culturii și științei cu statele occidentale;
- promovarea unei orientări "naționale" în cultură.

Național-comunismul – regimul politic al lui Nicolae Ceaușescu (1965-1989).

Politica internă

- 1965: se desfășoară Congresul Partidului Muncitoresc Român, care stabilește revenirea la vechea denumire de P.C.R. și alegerea în funcția de secretar general al partidului a lui Nicolae Ceaușescu. Este adoptată noua Constituție, prin care România devenea Republică Socialistă (R.S.R.).
- 1967: Nicolae Ceaușescu este ales președinte al Consiliului de Stat.
- Perioada 1965-1971 s-a caracterizat prin:
 - ❖ continuarea procesului de desovietizare și destalinizare început de Gh. Gheorghiu-Dej după 1958);
 - ❖ relativa îmbunătățire a condițiilor de viață ale populației;
 - ❖ atenuarea politicii represive a Securității, eliberarea și reabilitarea unora dintre deținuții politici;
 - ❖ creșterea popularității regimului, mai ales în urma exploatării sentimentelor naționale;
 - ❖ apropierea de statele occidentale, reluarea legăturilor politice, economice, culturale cu acestea;
 - ❖ distanțarea față de URSS, evidențiată în mod special prin refuzul ca România să intervină alături de statele membre ale Tratatului de la Varșovia, în 1968, împotriva mișcării democratice din Cehoslovacia.
- Perioada 1971-1989 debutează cu "revoluția culturală", de inspirație chineză și nord-coreeană (exacerbarea culturii comuniste, și a cultului personalității lui N. Ceaușescu, proiectarea trecerii la o nouă treaptă a socialismului - societatea socialistă multilateral dezvoltată). Elementele definitorii ale acestei perioade sunt:
 - ❖ instaurarea dictaturii personale a lui N. Ceaușescu (președinte al Republicii din 1974);
 - ❖ promovarea în funcțiile de conducere a membrilor familiei Ceaușescu (socialismul dinastic);
 - ❖ reluarea industrializării forțate și realizarea marilor construcții cu scop propagandistic (Canalul Dunăre-Marea Neagră, Casa Poporului - București) care determină secătuirea resurselor țării și creșterea rapidă a datoriei externe a României;
 - ❖ achitarea datoriei externe (începând din 1980) prin restrângerea drastică a consumului populației;
 - ❖ scăderea accelerată a nivelului de trai;
 - ❖ politica de teroare internă exercitată de securitate și alte instituții ale statului asupra populației, reprimarea drastică a revoltelor (greva minerilor din Valea Jiului - 1977, manifestațiile muncitorești de la Brașov - 1987);
 - ❖ inițierea programului de sistematizare urbană și rurală care a dus la distrugerrea bisericilor, a centrelor istorice urbane și a satelor românești;
 - ❖ încălcarea flagrantă a drepturilor omului;
 - ❖ izolarea țării în relațiile cu statele occidentale;
 - ❖ respingerea oricăror sugestii de schimbare a politicii interne (în special după 1985, când Mihail Gorbaciov, în URSS, inițiază programul său de reforme politice și economice).

4.B. Disidența anticomunistă

Represiunea politică în timpul regimului comunist.

- Încă din 1945, acțiunile P.C.R. îndreptate împotriva opoziției democratice, de intimidare și manipulare a opiniei publice, anunțau politica represivă ce avea să fie aplicată odată cu preluarea puterii depline.
- Ulterior, sub acuzațiile de "colaboraționism", "dușmani de clasă", "dușmani ai poporului", "fasciști", au fost arestați și închiși membri ai P.N.L. și P.N.Ț., foști demnitari din perioada interbelică, bancheri, industriași.
- Securitatea, înființată în 1948 după modelul poliției politice sovietice, a instaurat un regim de teroare internă, îndreptată împotriva tuturor celor socotiți indezirabili de către puterea comunistă și a celor bănuți că ar putea opune cea mai mică rezistență față de sovietizarea țării.
- Opozanți sau intelectuali de marcă (Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Radu Rosetti, Mihail Manoilescu, Ioan Lupaș, Mircea Vulcănescu, Gheorghe Brătianu, dar și mulți alții) au fost condamnați la închisoare sau la muncă forțată în lagăre, un mare număr de persoane pierzându-și viața în detenție.
- Sistemul penitenciar românesc a cunoscut o dezvoltare fără precedent, acoperind, practic, întregul teritoriu al țării. În închisori precum Sighet, Aiud, Miercurea-Ciuc, Pitești, Gherla sau Râmnicu-Sărat ori la muncă forțată, la Canalul Dunăre-Marea Neagră, s-au aplicat măsuri de tortură, execuții, sau așa-numita "reeducare".
- Represiunea politică din perioada 1948-1964 s-a mai caracterizat prin utilizarea deportării împotriva unor comunități întregi (germanii din Transilvania, sârbii din Banat); controlul strict al întregii societăți (prin intermediul rețelelor de informatori) pentru a fi preîntâmpinată orice formă de opoziție.
- Ulterior, s-a trecut la eliberarea deținuților politici, fără a se renunța însă la supravegherea populației și reprimarea opozanților.
- Represiunea politică din perioada regimului condus de Nicolae Ceaușescu s-a manifestat prin impunerea domiciliului obligatoriu, supravegherea foștilor deținuți politici, a foștilor membri ai partidelor democratice, utilizarea spitalelor de psihiatrie ca locuri de reclusiune .

Forme de rezistență anticomunistă.

- Principalele manifestări ale luptei anticomuniste au fost:
 - rezistența armată a grupurilor din munți,
 - cea a țăranilor,
 - revoltele muncitorești,
 - activitatea disidenților.
- Rezistența din munți a fost specifică anilor 1944-1960, fiind organizată de grupurile înarmate de partizani alcătuite din foste cadre militare, foști legionari, membri ai partidelor de opoziție, țărani, intelectuali. Printre acestea s-au numărat grupurile din Banat și Oltenia, cel din zona Muscel-Făgăraș (grupul "Haiducii Muscelului" al colonelului Arsenescu și al fraților Arnăuțoiu), rezistența din Bucovina, reprezentată de Vladimir Macoveiciuc, Gavril Vatamaniuc, Cozma Pătrăucean, Dimitrie Rusu. La rândul lor, femeile au susținut mișcarea de rezistență, plătind uneori cu viața. Sunt cunoscute numele Mariei Plop și al Mariei Jumbleanu, membre ale grupului Arsenescu-Arnăuțoiu, ca și cel al Elisabetei Rizea din Nucșoara (Muscel). Această formă de

rezistență a fost reprimată cu o violență extremă de organele de presiune ale regimului comunist.

- Rezistența din mediul rural a corespuns cu deosebire perioadei colectivizării agriculturii, manifestându-se prin refuzul înscrierii în formele colective de asociere, al predării cotelor obligatorii de produse agricole; atacarea și devastarea sediilor locale ale P.C.R.; revolte spontane. Conform unor estimări, peste 80 000 de țărani au căzut victime represiunii.
- Revoltele muncitorești au apărut în anii '70-'80, ca formă de reacție a populației față de scăderea nivelului de trai, și au cuprins Valea Jiului (revolta minerilor din anul 1977) și Brașovul (manifestațiile din 1987). În urma unui proces trucat, dintre cele peste 300 de persoane arestate la Brașov, 88 au fost deportate în alte zone ale țării sau li s-a instituit domiciliul obligatoriu.
- Disidenții, precum Paul Goma, Doina Cornea sau Gheorghe Ursu, au opus o rezistență individuală, acțiunile lor fiind specifice anilor '70 și '80. Inclusiv foști membri ai conducerii P.C.R. au protestat, în 1989, față de politica dictatorială a lui Nicolae Ceaușescu (*Scrisoarea celor șase*).

C. RELAȚIILE INTERNAȚIONALE

1. Spațiul românesc, între diplomație și conflict în Evul Mediu și la începuturile modernității

- Începând din secolul al XIV-lea, o nouă putere politică și militară se afirmă în Europa: statul otoman.
 - Spre sfârșitul secolului al XIV-lea, acesta ajunge în expansiunea sa până la Dunăre, amenințând direct Țările Române.
 - În general, acestea au adoptat o atitudine defensivă, evitând transformarea în pașalâcuri turcești.
 - Statutul lor politico-juridic evoluează de la independență la autonomie, relațiile cu Imperiul Otoman fiind reglementate prin documentele numite *Capitulații*.
 - Totodată, situația Țărilor Române a fost influențată și de jocul de interese al marilor puteri creștine vecine: Ungaria, Polonia și, din secolul al XVI-lea, Imperiul Romano-German (Habsburgic).
 - Alături de statele creștine europene, Țările Române au participat la cruciadele antiotomane, devenind adevărate "Porți ale creștinătății".
-
- Spre sfârșitul secolului al XIV-lea, voievodul Țării Românești, Mircea cel Bătrân (1386-1418), a inaugurat politica de alianță cu Regatul Ungariei împotriva otomanilor. La 7 martie 1395, la Brașov, acesta semna, cu regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg un tratat cu caracter antiotoman.
 - Voievodul Petru I Mușat (1375 – 1391) inaugura, la rândul său, tradiția bunelor relații ale Moldovei cu Polonia, pentru a contrabalansa pericolul reprezentat de Ungaria. Această politică a fost continuată și de alți voievozi moldoveni, ca Alexandru cel Bun (1400-1432) sau Ștefan cel Mare (1457-1504).
 - De la sfârșitul secolului al XIV-lea, românii au fost implicați direct în lupta antiotomană, participând la susținerea politicii de „cruciadă târzie”. Astfel, Mircea cel Bătrân a obținut victoria, la

Rovine (1395), împotriva oștilor conduse de sultanul Baiazid I și a participat, alături de Sigismund de Luxemburg, la cruciada de la Nicopole (1396), unde însă creștinii au fost înfrânți de otomani.

- **Românii, între diplomație și conflict în secolele al XV-lea și al XVI-lea.** Consolidarea puterii otomane, în secolul al XV-lea, a determinat înlăturarea unor dispute mai vechi în relațiile țărilor noastre cu Polonia sau Ungaria.
- Au fost încheiate noi tratate antiotomane, precum cel semnat de Ștefan cel Mare cu regele Ungariei, Matei Corvin (1475).
- Însemnate victorii militare antiotomane au fost obținute de Alexandru cel Bun, la Cetatea Albă (1420), de voievodul Transilvaniei, Iancu de Hunedoara (1441-1456), în *campania cea lungă*, din 1443 – 1444 și în campania de la Belgrad (1456), de domnitorul Țării Românești, Vlad Țepeș, în 1461 – 1462, sau de Ștefan cel Mare, la Vaslui (1475).
- Unii voievozi s-au implicat în susținerea pe tronul celorlalte țări românești a unor domnitori favorabili luptei antiotomane. Iancu de Hunedoara i-a susținut, între alții, la tronul Țării Românești, pe Vladislav al II-lea, iar pe cel al Moldovei, pe Bogdan al II-lea. Ștefan cel Mare a intervenit, la rândul său, susținându-i, în Țara Românească, pe Vlad Țepeș sau pe Laiotă Basarab. Voievodul moldovean a urmărit și obținerea sprijinului altor puteri europene, fapt demonstrat, de pildă, de trimiterea solului Ioan Țamblac la Veneția, în 1475.
- Țările Române nu au fost cucerite de otomani, și-au păstrat autonomia internă, fără a deveni pașalâcuri, plătind însă un tribut anual către sultan. Din secolul al XV-lea, relațiile cu Imperiul Otoman au fost reglementate prin documentele numite *capitulații*.
- În secolul următor, când statul otoman a ajuns la apogeul extinderii sale teritoriale, dominația otomană asupra Țărilor Române s-a accentuat, regimul tributar devenind unul vasalic.
- În 1540, centrul Ungariei a fost transformat în pașalâc.
- Prin urmare, Transilvania a intrat sub suzeranitate otomană, fiind organizată ca un principat autonom (1541).
- Istoricii moderni consideră că statutul Țărilor Române în raport cu Poarta a fost mai degrabă rezultatul unui compromis între clasa politică de la nordul Dunării și Imperiul Otoman. Țările Române își păstrau instituțiile proprii, iar marea boierime – privilegiile. În schimb, Poarta primea, ca recunoaștere a suzeranității sale, și dreptul de a exercita o anumită supraveghere asupra statelor din spațiul românesc.
- În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, tributul a înregistrat o creștere fără precedent, fiind însoțit de instituirea monopolului comercial otoman, de cumpărarea domniei și un control tot mai sever al Porții asupra acesteia. De aceea, se poate considera că otomanii au avut mai multe avantaje din exploatarea indirectă a spațiului românesc, decât dacă l-ar fi cucerit direct.

1.B. Spațiul românesc și marile puteri la începuturile modernității

- **Țările Române în context european, în timpul domniei lui Mihai Viteazul.** Domnia lui Mihai Viteazul (1593 – 1601) este considerată de unii istorici o perioadă de trecere de la medieval la modern în istoria românilor.
- Politica și acțiunile voievodului evidențiază atât elemente specifice Evului Mediu (tipologia conflictului cu otomanii, politica socială), dar și de modernitate (alianța cu puterilor creștine, tratatele încheiate cu diferiți principii).
- Membru al Ligii Creștine (coaliție antiotomană de state, inițiată de Imperiul Habsburgic, aflată în război cu Imperiul Otoman între anii 1593 și 1606), Mihai Viteazul a combinat acțiunile militare cu cele diplomatice.
- A obținut victorii asupra otomanilor, în anii 1594 – 1595, la Călugăreni, Târgoviște, București, Giurgiu.
- Pentru sprijinirea luptei antiotomane, Mihai Viteazul acceptase și condițiile nefavorabile ale tratatului de la Alba-Iulia, de la 20 mai 1595, semnat, în numele său, de o delegație de boieri și clerici, prin care domnitorul devenea doar loctiitor al principelui Sigismund Báthory pe tronul Țării Românești).
- Prin tratatul de la mănăstirea Dealu, din 1598, semnat cu trimișii împăratului Rudolf al II-lea de Habsburg, Mihai obținea susținere pentru continuarea luptei antiotomane.
- Deoarece noul principe transilvănean, Andrei Báthory, ducea o politică filo-otomană și filo-polonă și în condițiile în care domnul Moldovei, Ieremia Movilă, era sprijinit de poloni cu acordul otomanilor, ambii fiindu-i adversari politici, Mihai Viteazul a inițiat acțiunile pentru unirea Țărilor Române.
- Transilvania a fost unită cu Țara Românească după victoria obținută de Mihai asupra lui Andrei Báthory, la 18/28 octombrie 1599, în bătălia de la Șelimbăr, iar Moldova i s-a supus în primăvara anului 1600.
- Unirea Țărilor Române nu a durat decât câteva luni, Mihai fiind înfrânt de oastea nobilimii maghiare și de trupele generalului Gheorghe Basta, la Mirăslău (septembrie 1600), apoi pierzând și controlul asupra Moldovei și Țării Românești. Sprijinit din nou de Rudolf al II-lea, Mihai Viteazul a obținut o ultimă victorie, în Transilvania, la Gurăslău (august 1600), împotriva nobilimii maghiare, dar a fost ucis pe Câmpia Turzii, la 9/19 august 1601.

Spațiul românesc și marile puteri în secolul al XVII-lea.

- Dacă în prima jumătate a secolului al XVII-lea, regimul suzeranității otomane a fost mai puțin aspru, din a doua jumătate a veacului, obligațiile economice către otomani au crescut (tributul, la care s-au adăugat obligațiile ocazionale, obligațiile în muncă etc.).
- În condițiile complexe ale jocului de interese dintre marile puteri din zonă, Țările Române și-au apărut autonomia, inclusiv prin acțiuni diplomatice. Principele Gabriel Bethlen al Transilvaniei, având și acordul Habsburgilor, a încercat să refacă unirea politică a Țărilor Române. El dorea să se proclame *rege al Daciei*, proiect nerealizat, dar care a suscitât atenția marilor puteri europene.
- Transilvania și-a sporit prestigiul pe plan extern, prin participarea la Războiul de 30 de ani (1618-1648), și la tratativele de pace din Westfalia (1648).

- Pentru a asigura un anumit echilibru în relațiile cu otomanii, voievozii Țării Românești și Moldovei, Matei Basarab și, respectiv, Vasile Lupu, au încheiat tratate de alianță cu principii Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi I și Gheorghe Rákóczi al II-lea .
- Creșterea puterii Habsburgilor și încercările lor de a se amesteca în Țările Române, au determinat Transilvania să încheie o alianță cu Franța, prin tratatul de la Făgăraș (1677), dar aceasta nu a împiedicat pătrunderea armatelor imperiale în principat și staționarea lor în 12 orașe și cetăți, conform tratatului de la Blaj (1687).
- În 1699, otomanii recunoșteau pierderea Transilvaniei, în contextul declanșării *crizei orientale*, prin tratatul de pace cu Imperiul Habsburgic, de la Karlowitz.
- În vederea realizării unei alianțe antiotomane a Țării Românești, după 1684, voievodul Șerban Cantacuzino a inițiat acțiuni diplomatice secrete cu Habsburgii, continuate de Constantin Brâncoveanu. Moldova era amenințată de Polonia, astfel că voievodul Constantin Cantemir a încheiat un tratat secret cu Habsburgii (1690), iar Antioh Cantemir, a încercat o politică de echilibru față de otomani și poloni.

Acțiuni de politică externă ale domnitorilor fanarioți (secolul al XVIII-lea)

- După acțiunile de politică antiotomană ale lui Constantin Brâncoveanu (ucis din ordinul sultanului, la Constantinopol, în anul 1714) și ale lui Dimitrie Cantemir (refugiat în Rusia, în 1711), Poarta a instaurat regimul domniilor fanariote.
- Chiar dacă domnitorii fanarioți erau numiți direct de către sultan, totuși acestea au continuat să fie considerate ca având un statut internațional distinct față de Imperiul Otoman. La Constantinopol continuau să activeze capuchehăi (reprezentanți diplomați ai domnitorilor), iar otomanii au recunoscut, prin acte solemne, statutul deosebit al Principatelor Române.
- De asemenea, în Țara Românească și în Moldova au fost deschise și primele agenții și consulate ale Rusiei, Austriei, Prusiei, Franței și Marii Britanii, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea.
- Încălcarea autonomiei Principatelor de către otomani s-a manifestat și prin cedarea de către aceștia a unor teritorii românești, prin tratatele de pace încheiate în urma războaielor ruso-austro-otomane: Banatul și Oltenia, cedate Habsburgilor, prin pacea de la Passarowitz, în 1718 (Oltenia a revenit la Țara Românească în 1739, prin pacea de la Belgrad), Bucovina, cedată Habsburgilor, în 1775, după pacea de la Kuciuk-Kainargi, Basarabia, cedată rușilor, prin pacea de la București, din 1812.
- Unii domnitori fanarioți au avut curajul să protesteze la Poartă față de aceste cedări teritoriale, precum domnitorul fanariot al Moldovei, Grigore al III-lea Ghica (1774 – 1777), ucis de otomani pentru atitudinea sa.

2. România și concertul european; de la “criza orientală” la marile alianțe ale secolului al XX-lea

2.A. "Criza orientală" și spațiul românesc

Spațiul românesc în contextul relațiilor cu marile puteri, în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

- *Criza orientală* declanșată spre sfârșitul secolului al XVII-lea a afectat Principatele Române, prin consecințele negative ale războaielor ruso-austro-otomane, inclusiv prin pierderile teritoriale din secolului al XVIII-lea (Banatul și Bucovina, ocupate de Imperiul Habsburgic), cărora li s-a adăugat Basarabia, ocupată de Imperiul Rus în 1812.
- Primele decenii ale secolului al XIX-lea s-au caracterizat printr-un context extern complicat, marcat de adâncirea *crizei orientale*, de care Țara Românească și Moldova au fost nevoite să țină seama.
- După revenirea la domniile pământene în Principate, în anul 1822, Rusia s-a implicat din nou în problemele acestora.
- În anul 1826, Rusia a impus Imperiului Otoman încheierea unei convenții, la Akkerman (Cetatea Albă), act adițional tratatului de pace de la București, din anul 1812, pentru a îngădi posibilitatea sultanului de a se amesteca în Principate. Nerespectarea Convenției de la Akkerman de către otomani a dat posibilitatea Rusiei să desfășoare un nou război împotriva turcilor (1828 – 1829).
- Acesta a început cu ocuparea Principatelor și, chiar dacă războiul s-a încheiat cu victoria Rusiei, Moldova și Țara Românească s-au aflat sub ocupația trupelor țariste până în anul 1834. La încheierea războiului, statutul internațional al Principatelor s-a schimbat. Acestea rămâneau sub suzeranitatea Porții, dar intrau sub **protectoratul** Rusiei. Tratatul de pace de la Adrianopol (1829) conținea și un *Act separat cu privire la Prințipurile Moldova și Valahia*.

Transformarea problemei românești în problemă europeană.

- Generația care a pregătit Revoluția de la 1848 a urmărit înlăturarea regimului impus Principatelor de marile puteri, realizarea unirii și obținerea independenței.
- Marile puteri conservatoare vecine Imperiul Habsburgic, Imperiul Rus și Imperiul Otoman s-au implicat în înfrângerea revoluției din Țările Române.
- În aprilie 1849, Rusia și Imperiul Otoman au încheiat Convenția de la Balta-Liman, prin care se restrângea autonomia Principatelor.
- După anul 1848, foștii participanți la evenimentele revoluționare au popularizat cauza românească în Occident.
- Declanșarea Războiului Crimeei, în anul 1853, și ocuparea militară a Principatelor de către trupele ruse, apoi de cele otomane și austriece, a determinat abordarea problemei românești la Congresul de pace de la Paris (1856).
- Unirea Principatelor a deschis ulterior procesul constituirii și consolidării statului român modern.
- Necesitatea obținerii independenței României a fost discutată, în anul 1873, de principele Carol I (1866-1914), în cadrul unei ședințe a Consiliului de Miniștri. Declanșarea unui nou război ruso-otoman, în 1877, a creat cadrul favorabil proclamării acesteia.

- Rusia nu a acceptat, la început, ca România să participe la războiul antiotoman, fapt menționat în întâlnirea dintre țarul Alexandru al II-lea și cancelarul Gorceakov cu o delegație română din care au făcut parte prim-ministrul Ion C. Brătianu și ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu. T
- otuși, Rusia a fost interesată să semneze o convenție de reglementare a trecerii trupelor pe teritoriul românesc, în drumul lor spre Balcani (4 aprilie 1877).
- După încheierea războiului prin înfrângerea otomanilor, Rusia nu a respectat angajamentul cu privire la integritatea teritorială a României, asumat prin convenția din aprilie 1877.
- Astfel, prin tratatul de pace de la San Stefano (19 februarie/3 martie 1878), Rusia și-a rezervat dreptul de prelua sudul Basarabiei de la România, în schimbul Dobrogei, Deltei Dunării și Insulei Șerpilor, primite de la Imperiul Otoman. Tratatul de la Berlin (1/13 iulie 1878) reconfirma independența României, dar și pierderea sudului Basarabiei și revenirea în granițele țării a Dobrogei, Deltei Dunării și Insulei Șerpilor.

2.B. Relațiile externe ale României până la Primul Război Mondial

Acțiunile diplomatice ale României înainte de recunoașterea independenței de stat.

- Ministerul Afacerilor Străine al Principatelor Unite a început să funcționeze în anul 1863. Astfel, deși nu erau încă independente, Principatele Unite au realizat legături speciale cu alte țări: în 1863, a fost încheiată cu Serbia o convenție de extrădare, iar în 1865, cu Austro-Ungaria, o convenție privind sistemul poștal și cel de telegraf.
- După anul 1866, legăturile externe ale țării noastre s-au intensificat, astfel că numărul convențiilor comerciale încheiate cu alte state a crescut.
- În 1875, a fost încheiată o convenție comercială și de navigație pe 10 ani cu Austro-Ungaria, iar în 1876 a fost parafată o astfel de convenție și cu Rusia.

Relațiile externe ale României după obținerea independenței de stat.

- Prin tratatele de pace de la San Stefano și Berlin, din anul 1878, a fost recunoscută independența de stat a României.
- Imediat după semnarea tratatului de pace de la Berlin, Austro-Ungaria, Rusia și Turcia au recunoscut independența României, iar Italia, în 1879. Germania și alte țări a condiționat recunoașterea independenței României de modificarea articolului 7 din Constituție cu privire la acordarea cetățeniei române celor de altă religie decât cea creștină și

de răscumpărarea de către statul nostru a acțiunilor concernului falimentar Strousberg. În aceste condiții, independența României a fost recunoscută și de Germania, Franța și Anglia, în anul 1880.

- După recunoașterea independenței, România a putut să stabilească relații diplomatice cu alte state bazate pe suveranitate și egalitate.
- Țara noastră a deschis primele reprezentanțe diplomatice, care se numeau legații, în alte capitale sau a ridicat la nivel delegație fostele agenții diplomatice care funcționau în țările respective.
- Astfel, au început să funcționeze legații la Constantinopol (1878), Viena (1878), Belgrad (1879), Paris (1880) etc.
- Prin urmare România a putut să promoveze mult mai eficient acțiuni de politică externă în conformitate cu interesele sale politice și economice. De exemplu, pentru a-și proteja economia de concurența mărfurilor din Austro-Ungaria, România a dorit să negocieze, în 1886, o nouă convenție comercială cu acest stat, ceea ce a determinat un adevărat *război vamal* între cele două țări.
- În politica externă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea, România trebuia să țină cont de raporturile dintre marile puteri. Teama de Rusia, care răpise României sudul Basarabiei, în 1878, a determinat apropierea țării noastre de Germania și de Austro-Ungaria. La rândul lor, aceste mari puteri considerau România un avanpost în politica lor de consolidare a pozițiilor în sud-estul Europei.
- În 1883, România devenea, astfel, membră a Triplei Alianțe.
- Situația internațională s-a schimbat la începutul secolului al XX-lea, iar România a acționat ca un factor de stabilitate în această parte a Europei, pentru menținerea statu-quo-ului în Peninsula Balcanică. România s-a implicat în al doilea război balcanic (1913), împotriva Bulgariei, numai în momentul în care situația de la sud de Dunăre a devenit periculoasă pentru securitatea țării.
- Prin tratatul de pace de la București (1913), România a obținut partea de sud a Dobrogei (Cadrilaterul).
- După înființarea celui de-al doilea bloc politico-militar european, *Antanta*, și în condițiile apropierei războiului, România și-a intensificat acțiunile diplomatice pentru realizarea obiectivului național, Marea Unire. Austro-Ungaria și Germania nu au mai putut menține România în sfera lor de influență.
- Prim-ministrul Ion I. C. Brătianu a negociat, în secret, cu Antanta, participarea la Primul Război Mondial alături de aceasta, obținând recunoașterea drepturilor României asupra Transilvaniei, Banatului și Bucovinei. Intrată în război după doi ani de neutralitate, în 1916, România și-a îndeplinit obiectivul național, realizarea statului unitar român.

2.C. România în relațiile internaționale în secolul al XX-lea

Principiile politicii externe a României după Marea Unire.

- În urma semnării tratatelor de la Conferința de pace de la Paris, 1919-1920 (cu Germania, Austria, Bulgaria, Ungaria și Turcia), granițele României au fost recunoscute pe plan internațional.
- Membră a Societății Națiunilor, România a acționat pentru menținerea păcii, stabilității pe continent și în lume și pentru păstrarea statu-quo-ului teritorial.
- În perioada interbelică, au fost semnate tratate de alianță cu diferite state (precum cel cu Franța, din anul 1926, prin care se garanta sprijinul acesteia în cazul unui conflict împotriva României).
- De asemenea, au fost încheiate tratate și alianțe regionale cu Polonia, Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven (din 1929, denumit Iugoslavia). Cu ultimele două, România a constituit, în anul 1921, alianța *Mica Înțelegere*.
- Pentru instituirea unui climat de încredere și colaborare internațională, statul român a semnat *Pactul Briand-Kellogg*, propus în 1928 de Franța și S.U.A., de interzicere a războiului pentru rezolvarea conflictelor internaționale; în anul 1929, a semnat *Protocolul de la Moscova*, prin care România, U.R.S.S., Polonia și Letonia se angajau să pună imediat în vigoare, în relațiile dintre ele, prevederile Pactului Briand-Kellogg; a participat, cu diferite propuneri, la pregătirea Conferinței asupra dezarmării (1926 – 1932) și la lucrările acesteia, la Geneva, în anii 1932 – 1935.

Politica externă a României în perioada 1930 - 1944.

- Chiar în condițiile agravării relațiilor internaționale, în anii '30 ai secolului al XX-lea, România a continuat să desfășoare acțiuni de colaborare cu toate statele. În anul 1933, Nicolae Titulescu a elaborat textul documentelor cu privire la definiția agresiunii în relațiile internaționale.
- Legăturile diplomatice cu statul sovietic au fost reluate, în anul 1934, deschizându-se legații la București și Moscova, iar România a susținut admiterea U.R.S.S. în Societatea Națiunilor.
- Totodată, la inițiativa statului român, s-a putut realiza alianța cu Iugoslavia, Grecia și Turcia, *Înțelegerea Balcanică* (1934).
- Dezmembrarea Cehoslovaciei, în anii 1938 - 1939, și izbucnirea unui nou război mondial, în anul 1939, au adus schimbări în atitudinea României pe plan internațional. Teritoriul românesc a fost vizat de statele revizioniste prin înțelegeri secrete, precum *Pactul Ribbentrop-Molotov*, de la 23 august 1939, încheiat de Germania și U.R.S.S..
- În anul 1940, după ce alianțele țării noastre au devenit inoperabile (Franța a capitulat în fața Germaniei, *Mica Înțelegere* și *Înțelegerea Balcanică* nu au mai putut funcționa etc.), România s-a găsit izolată pe plan extern.
- În urma a două note ultimative adresate la 26 și 28 iunie 1940, autoritățile de la București au acceptat cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord Uniunii Sovietice, ocupația sovietică instituindu-se, cu acest prilej, și în ținutul Herța.
- Prin arbitrajul Germaniei și al Italiei, la 30 august 1940, *dictatul de la Viena*, obliga România să cedeze nord-vestul Transilvaniei Ungariei.
- La 7 septembrie 1940, România a cedat Bulgariei Cadrilaterul.

- Pentru a-și recupera teritoriile pierdute, țara noastră a intrat în războiul antisovietic la 22 iunie 1941, eliberând teritoriile ocupate de U.R.S.S.
- Continuarea războiului peste Nistru, nu a fost susținută de cea mai mare parte a societății românești.
- În condițiile contraofensivei sovietice din anii 1943 – 1944, atât Ion Antonescu, cât și regele Mihai I și opoziția au inițiat acțiuni diplomatice la Ankara, Cairo, Stockholm etc., pentru ieșirea României din războiul împotriva Națiunilor Unite.
- România a întors armele împotriva Germaniei hitleriste, la 23 august 1944, și a semnat armistițiul cu Uniunea Sovietică, la 12 septembrie 1944. Prin luptă, întregul teritoriu al Transilvaniei a fost eliberat la 25 octombrie 1944.

3. România în perioada “Războiului rece”

România în relațiile internaționale, în perioada maximei confruntări din timpul Războiului Rece.

- Deoarece, din 1945, a intrat în sfera de influență sovietică, România nu a mai putut desfășura legăturile tradiționale de politică externă avute în perioada interbelică.
- Prin tratatul de pace, semnat la Conferința de la Paris, la 10 decembrie 1947, recunoștea anularea dictatului de la Viena, din 1940, dar consființa și juridic ocuparea Basarabiei, nordului Bucovinei și a ținutului Herța de către U.R.S.S. România a devenit membră a Organizației Națiunilor Unite în anul 1955.
- După al Doilea Război Mondial, U.R.S.S. a impus României orientarea politicii sale externe mai cu seamă către Est și restrângerea relațiilor cu lumea occidentală la minimum.
- România avea aceeași poziție față de evenimente cu cea a U.R.S.S. și a lagărului comunist.
- Statul român a devenit, în 1949, membru fondator al Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (organizația economică a țărilor comuniste, C.A.E.R.), cu sediul la Moscova, și a Organizației Tratatului de la Varșovia, creată în 1955, alianța militară a statelor comuniste satelite ale Uniunii Sovietice, opusă N.A.T.O.
- Abia la câțiva ani după moartea lui Stalin, Gheorghe Gheorghiu-Dej a început să promoveze o politică de distanțare față de U.R.S.S., mai ales după 1958, când trupele sovietice au fost retrase din România.
- Însă nu s-a pus niciodată problema să fie părăsite C.A.E.R. și Organizația Tratatului de la Varșovia.
- România s-a pronunțat, în anul 1964, pentru limitarea amestecului sovietic în treburile interne ale altor țări comuniste, pe fondul neînțelegerilor dintre sovietici și chinezi. Tot în 1964, România a condamnat și *planul Valev*, de integrare economică a țărilor socialiste, prin care se propunea ca zone din sud-estul României, nord-estul Bulgariei și părți din U.R.S.S. să se specializeze în producția agricolă .
- Țara noastră a început, după 1960, să dezvolte relații și cu state democratice din Occident, pentru a importa tehnologie necesară industrializării.

Politica externă a României în perioada destinderii și a coexistenței pașnice.

- Rezolvarea crizei rachetelor sovietice din Cuba (1962), care adusese omenirea pe marginea conflictului nuclear a fost urmată de o perioadă de destindere în relațiile internaționale și de coexistență pașnică între țările cu sisteme social-politice diferite (comunist și democratic).
- În această etapă, România, după venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu în 1965, a continuat politica începută în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, de distanțare de linia sovietică, dar de menținere în tabăra comunistă.
- Statul român a continuat să-și extindă colaborarea cu statele occidentale și a stabilit relații diplomatice cu Republica Federală Germania (1967). Conducătorul român a efectuat vizite în diferite țări, precum S.U.A., Franța, Republica Federală Germania, Marea Britanie etc., iar mulți șefi de stat (Charles de Gaulle președintele Franței, Richard Nixon, președintele S.U.A.) au vizitat România.
- Nicolae Ceaușescu a fost apreciat pentru atitudinea sa, mai ales după ce, în 1968, conducerea României a condamnat intervenția militară a armatelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia, pentru a înlătura conducerea comunistă adeptă a unor reforme interne.
- România a devenit membră a Băncii Mondiale și a Fondului Monetar Internațional, din 1972, și a semnat, în 1975, Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, de la Helsinki.
- În anii '80, schimbarea climatului politic internațional (mai ales după 1985, când Mihail Gorbaciov a preluat conducerea U.R.S.S.), deschiderea dialogului Est-Vest, dar și politica internă rigidă și abuzivă promovată de Nicolae Ceaușescu, au dus la izolarea României pe plan extern. Abia după 1989, statul român a putut relua legăturile normale cu statele occidentale.